

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Fienden Israel

Hvordan skapes et fiendebilde av Israel i Hamas' charter?

David Gulbrandsen

Veileder

Professor Liv Ingeborg Lied

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved

Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen

Det Teologiske Menighetsfakultet

Vår 2015

AVH5050: Masteravhandling (30 ECTS)

Studieprogram: Lektorprogram RLE og samfunnsfag

Forord

I den innledende fasen i arbeidet med avhandlingen så jeg for meg at dette ville bli en svært anstrengende prosess som ville tære på både motivasjon og privatliv. Til min store overraskelse har skrivingen gått mye lettere enn forventet, til tross for at det tidvis har vært en kamp mot ordene. Jeg vil takke min veileder Professor Liv Ingeborg Lied for hennes hjelp og støtte i mitt arbeid som masterstudent. Konstruktive og gode tilbakemeldinger har gjort prosessen veldig mye enklere. Tusen takk! Videre vil jeg takke min fantastiske kone som har hjulpet meg gode innspill, refleksjon og korrekturlesning av oppgaven. Til slutt ønsker jeg å gi meg selv en god klapp på skulderen for endelig ha blitt ferdig utdannet.

Oslo, mai 2015

Antall ord: 18 382

Innholdsfortegnelse

1.1 Innledning.....	5
1.2 Bakgrunn	5
1.2 Problemstilling og avgrensning	6
1.3 Disposisjon	7
1.4 Tidligere forskning.....	7
2.0 Teorikapittel	10
2.1 Fiende	10
2.2 Fiendebilder.....	10
2.3 ”De andre”	12
2.4 Umenneskeliggjøring	12
3.0 Metode.....	14
3.1 Dokumentanalyse	14
3.2 Datainnsamling.....	14
3.3 Fremgangsmåte	15
3.4 Nøytralitet.....	16
3.5 Styrker og svakheter ved bruk av dokumentanalyse	17
4.0 Historisk fremstilling.....	18
4.1 Hamas.....	18
4.2 Det Muslimske Brorskap.....	18
4.3 Seksdagerskrigen 1967.....	20
4.4 Det Muslimske Brorskap i Gaza.....	20
4.5 Qassam-brigadene	22
4.6 Etableringen av Hamas.....	23
4.7 Hamas’ charter 1988	24
5.0 Prolog til analysedel	26
5.1 Begrepsdefinisjoner og bakgrunnsinformasjon.....	26
5.2 Antisemittisme.....	26
5.3 Kilder.....	27
5.4 Koranen og Hadith	28
6.0 Analytisk nærlesning av Hamas’ Charter (1988).....	30
6.1 “De andre”	30
6.2.1 Negativ forventning.....	31
6.2.2 Identifiseres med ondskap	34

6.2.3 Mangel på empati	40
6.2.4 Stereotyper og de-individualisering	42
6.2.5 Nullsum-tenkning	46
7.0 Oppsummering og konklusjon	50
7.1 Konklusjon	53
8.0 Litteraturliste	54

1.1 Innledning

1.2 Bakgrunn

Valget av tema for denne oppgaven ble fattet med utgangspunkt i min mangeårige interesse for Midtøsten og dette områdes ulike kulturer, religioner og i lange tider komplekse politikk. Det er altså regionens store spekter av politiske og ideologiske oppfatninger, religiøse overbevisninger, språk og historie har vært med på å fange min fasinasjon for området. Det er likevel et avgrenset område som skiller seg ut når det gjelder min særegne interesse for Midtøsten, nemlig konflikten om landområdet Palestina. Helt siden den 14. mai 1948 da Israel ble proklamert som en selvstendig jødisk stat har konflikten mellom Israel og Palestina satt sitt preg på det internasjonale samfunnet og konflikten mellom israelere og palestinere er en av de mest langvarige konfliktene i moderne historie. Årsaken til konflikten i dag er åpenbart kompleks, men en forenklet fremstilling av konflikten er at den handler om to folkegrupper som gjør krav på et landområde¹.

Palestina som geografisk område har lenge vært gjenstand for stridigheter. Helt siden oldtiden har regionen vært regjert av mange ulike folkeslag. Etter det jødiske nederlaget mot romerne i 132-135 e v t. skulle det tidligere landområdet *Provincia Judea* få ny skjebne. Keiser Hadrian forsøkte å av-judaisere området og å gjøre Jerusalem til en romersk by. Romerne ønsket å fjerne jødernes tilknytning til landet og forandret navnet på landområdet til *Provincia Syria Palestina* (eller bare *Palestina*), noe som gjorde at jødene ble fordrevet fra området og ikke lengre fikk adgang til provinsen (Groth 2014). I nyere tid har området vært regjert av Det Ottomanske Riket og etter første verdenskrig fikk Folkeforbundet mandat over landområdet. I 1948 ble Israel opprettet som en selvstendig stat i deler av det som i dag er kjent som Palestina (Barari 2009:37-40). Siden denne statsopprettelsen har konflikten mellom israelere og palestinere eskalert og utviklet seg til å bli en langvarig strid mellom de to partene. I 1988 ble den politiske organisasjonen Hamas grunnlagt og konflikten fikk en ny og selvstendig aktør som har sin bakgrunn i Det Muslimske Brorskap. Det historiske Palestina har vært, og er

¹ I denne oppgaven benytter jeg området Palestina som en betegnelse på områdene på Gazastripen og Vestbredden.

fremdeles gjenstand for en intens dragkamp. Det har blitt gjort forsøk på mekling mellom partene uten nevneverdig hell.

1.2 Problemstilling og avgrensning

I denne avhandlingen vil jeg bruke Israel/Palestina-konflikten som et bakteppe for å studere den politiske organisasjonen Hamas. Hamas har sin geografiske tilhørighet på Gazastripen. En politisk organisasjon som Hamas kan granskes og studeres på mange forskjellige måter. For å avgrense tematikken ytterligere har jeg valgt å studere Hamas' ideologiske charter som ble utgitt i 1988. Charteret beskriver organisasjonen politisk og ideologisk, så vel som historisk, og presenterer et normativt perspektiv på konflikten. Jeg ønsker å finne ut hvilke holdninger og forestillinger Hamas har ovenfor fienden Israel gjennom en dokumentanalyse av deres offisielle charter.² Charteret er i så måte oppgavens primære datamateriale og det jeg fokuserer på i charteret er å analysere retorikken Hamas bruker for å tegne et bilde av fienden. For og lettere kunne analysere de data som utvinnes fra dokumentet vil jeg ta utgangspunkt i relevant teori om fiendebilder og fiendskap. For å forstå hvorfor fienden fremstilles slik den gjør, er det både naturlig og nødvendig å vise til en historisk fremstilling av konflikten, samt å søke en bedre forståelse av Hamas som organisasjon.

I denne avhandlingen har jeg valgt følgende problemstilling:

Hvordan skapes et fiendebilde av Israel i Hamas' charter?

En nærmere presisering av problemstillingen kan utdypes på følgende måte: Hvilke retoriske grep brukes i Hamas' charter for å fremstille fienden, og hvordan ikles Israel denne rollen?

Hamas' ideologiske forestilling har i følge charteret sin opprinnelse i islam og problemstillingen er derfor svært relevant med tanke på mitt utdanningsfelt som er religion og samfunn. Jeg anser det som sannsynlig at denne avhandlingen vil bli aktuell og nyttig for mitt videre arbeid som lektor i det norske skolesystemet – blant annet fordi konflikten mellom Israel og Palestina er viet stor oppmerksomhet i norsk politikk. Ervin Kohn, leder for det Mosaiske Trossamfunn, kom i mars 2012 med en treffende kommentar om Norges mediefokus rundt konflikten; ”Konflikten mellom Israel og palestinerne regnes nærmest som

² Dokumentanalyse vil bli nærmere presentert under metodekapittelet.

et innenrikspolitisk forhold i Norge ” (Kohn, 2012). Dybdekunnskap om Hamas som en ideologisk organisasjon og utviklingen av fiendebilder som et fenomen kan være fruktbar i undervisningssituasjoner i skolen – også fordi konflikten er viet stor plass i den internasjonale politikken.

Et annet element i studiet av Hamas og deres charter er at den langvarige konflikten i flere omganger har vært gjenstand for mekling om forsoning mellom partene, uten at de har kommet frem til en politisk løsning på problemet. Jeg håper at min nysgjerrighet kan kanskje bidra til å skape en forståelse av hva konflikten egentlig bunner ut i, sett fra Hamas’ perspektiv. Jeg vil dog presisere at denne forståelsen skal studeres med utgangspunkt i de retoriske grepene som Hamas bruker i sitt charter for å skape et fiendebilde ovenfor Israel.

1.3 Disposisjon

I den første delen av oppgaven vil jeg gjøre rede for teori som omhandler fiendskap og fiendebilder. Teorien er hentet fra Kurt Robert Spillmann og Kati Spillmann, Ofer Zur og Louis Oppenheimer, og vil fungere som et rammeverk for å skape en videre forståelse av fenomenet fiendebilder.

I metodekapittelet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg valgt å tilnærme meg problemstillingen, og hvordan jeg vil bruke charteret som analyseobjekt.

Neste kapittel tar for seg Hamas som organisasjon og deres historiske skillelinjer. Hamas er, som tidligere nevnt, et utspring av den islamistiske bevegelsen *Det Muslimske Brorskap* og har sin opprinnelse i Egypt. En redegjørelse av Brorskapets opprinnelse og ideologiske forestilling vil være en nødvendig forutsetning for å forstå Hamas.

I analysen redegjør jeg for begrepene antisemittisme, konspirasjonsteori og islamske kilder før jeg systematisk starter å analysere charteret ut fra Spillmann og Spillmanns teori om fiendebilder.

I oppgavens siste del vil jeg summere opp avhandlingen i form av en avslutning. Her vil jeg peke på de funn som er med på å besvare problemstillingen.

1.4 Tidligere forskning

Hamas er en omdiskutert organisasjon innenfor akademiske og politiske kretser, noe som kommer tydelig frem i litteraturen jeg har lest om Hamas. I litteraturen jeg har brukt, finnes

det bidrag fra palestinske akademikere som stiller seg positive til Hamas som en organisasjon (Tamimi, Hroub), til dels objektive israelske akademikere som skriver fra et israelsk perspektiv (Mishal og Sela) og amerikanske terrorekspertter som stiller seg svært kritiske til Hamas (Levitt). Jeg mener at den utvalgte litteraturen viser nyanserte og representative bidrag som kan være med på å skape et mangfoldig, dog svært komplisert, bilde av organisasjonen Hamas. Dette kommer tydelig til syne ved at noen av forfatterne til tider utelater årsaksforklarende hendelser for å legitimere ulike handlinger utført av Hamas. I motsatt fløy unnlates det ved flere anledninger å skildre Israels behandling av palestinere. Dette gjør at aspektet om nøytralitet har vært en utfordring. Objektivitet vil nærmest være umulig for mennesker fordi man alltid vil ha en forforståelse av et bestemt fenomen. Jeg har etter beste evne forsøkt å velge ut litteratur som jeg mener tilstreber nøytralitet, og har derfor lagt min hovedvekt på Mishal og Sela' bok *The Palestinian Hamas – Vision, Violence, and Coexistence*. Henvisninger til disse vil i all hovedsak bli brukt i den historiske redegjørelsen rundt Det Muslimske Brorskap og Hamas. I tillegg til disse har jeg brukt annen sekundærlitteratur for å kunne supplere med deres forståelse av Hamas. Her har jeg brukt blant annet Jensen, Knudsen, Hroub og Tuastad for å skape en større tyngde i presentasjonen. Det er mange røster i den omfattende konflikten og utvelgelse av litteratur kan derfor være svært krevende til tider. Hensikten med denne avhandlingen er likevel ikke å komme til bunns i konflikten, men heller å belyse Hamas som organisasjon og deres fiendebilde ovenfor Israel. I teorikapitlet har jeg tatt utgangspunkt i litteratur fra Spillmann og Spillmann, Ofer Zur og Louis Oppenheimer. Førstnevnte har kommet med konkrete bidrag for hva som kjennetegner et klassisk fiendebilde, og vil benyttes i analysen av Hamas' charter.

Hamas som en organisasjon har blitt forsket på av en rekke akademikere både nasjonalt og internasjonalt. Majoriteten av undersøkelsene som har blitt gjort handler om Hamas som fenomen og deres betydning for fredsarbeidet mellom konfliktens to parter. Utover dette finnes det kvalitative bidrag som studerer Hamas som organisasjon og som sier noe om hvor vidt bevegelsen er eksempelvis en terroristgruppe, en frigjøringsbevegelse eller et politisk parti. Det eksisterer altså en betydelig mengde forskning på det aktuelle feltet og utfordringen min har derfor vært å lokalisere forskning som omhandler Hamas' charter og deres fiendebilde ovenfor Israel. I skriveprosessen er det først og fremst to bidrag som er aktuelle for min kvalitative dokumentanalyse av Hamas' charter.

Professor Idit Shalev har på vegne av – Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy (ISGAP) – gjort en psykologisk analyse av Hamas' charter. Hun har brukt sitater fra dokumentet for å analysere det hun kaller kognitive forvrengninger som karakteriserer en ekstrem terroristideologi. Shalev har kommet frem til at Hamas' charter er et ideologisk verk som er preget av fordommer og umenneskeliggjøring. Jødene og Israel blir sammenlignet med nazistene, holdt ansvarlige for begge verdenskriger, og anklages for å kontrollere internasjonale medier. Idit Shalev hevder at charteret er av en antisemittisk karakter og at fienden blir fremstilt som satan. Stridighetene består av en kamp hvor det gode kjemper mot det onde. Analysen peker på at Hamas' charter beskytter en forestillingen om det såkalte "Moslem Land" og at charterets ideologi blir forsvart i Guds navn gjennom bruk av referanser fra Koranen (Shalev 2010).

2.0 Teorikapittel

2.1 Fiende

Begrepet ”fiende” kan inngå i ulike meningsforhold. En fiende kan forstås som en aktør eller en bestemt gruppe som utgjør en reell trussel mot *vår* eksistens og ideologi. Det kan videre skilles mellom nasjonale fiender og personlige fiender (Zur 1991:4). Tradisjonelt har forestillinger om fienden vært med på å legge føringer for hvordan mennesker sameksisterer. Gjennom kamper for å vinne blant annet territorier, matressurser og vann, tenkes det gjerne at fienden å forme strukturene i samfunnet (Spillmann og Spillmann 1997:50). I analysen av charteret vil jeg tydeliggjøre hvordan Hamas’ charter konstruerer et fiendebilde av Israel.

2.2 Fiendebilder

Ofte hører man journalister, politikere og akademikere tale om fiendebilder, uten at det tillegges en grundigere forståelse av begrepet. Begrepet fiendebilde kan på mange måter forklares ut i fra termens ordlyd, som jo sier noe om hvordan en gruppe mennesker eller et bestemt individ, bevisst eller ubevisst, produserer fremstillinger av fienden. Dette er allikevel en noe ufullstendig forståelse av begrepet. Den akademiske bruken av termen kommer fra psykologien og sosio-psykologiske studier som peker på at et fiendebilde kan forstås gjennom følelser eller mentale forestillinger. Det vil si at fiendebildet kan springe ut i fra fiendens handlinger eller fra hvordan observatøren forstår handlingen (Zur 1991:4).

Bildet av fienden kan derfor være eller oppfattes både presist og ekte, men kan på samme tid også være falskt og konstruert, i begge tilfeller vil det være ensidig. Et fiendebilde kan defineres som; ”en gjentakende stereotyp umenneskeliggjøring av en utgruppe” (Zur 1991:4). Fiendebildet begrenser seg ikke bare til følelser eller kognitive prosesser i deres forestilling av fienden, men kan også gi seg uttrykk som en reell trussel i form av aggresjon og hat og som legitimering av voldsbruk.

En mer beskrivende definisjon av begrepet finner man hos den nederlandske akademikeren Louis Oppenheimer som karakteriserer fiendebilder på følgende måte; ”Enemy images or negative stereotypes can thus be thought of as beliefs about individuals or groups that are codetermined by internal individual variables, external societal contexts, and ingroup–outgroup dynamics” (Oppenheimer 2006:271).

Bildet av fienden baserer seg gjerne på antakelser av noe som er ukjent og tilsynelatende merkverdig. Fienden oppfattes og vurderes utelukkende som noe negativt. Denne forståelsen av fienden kan blant annet skape redsel, vold, motvilje og hat (Spillmann og Spillmann 1997:50). Fremstilling av fienden gjøres gjerne ved bruk av stereotypier som baserer seg på simple overdrivelser av fiendens egenskaper (Ottesen 1994:102). I følge Spillmann kan disse reaksjonene på mange måter beskrives som et *syndrom* (Spillmann og Spillmann 1997:50). Fiendebildet kan beskrives ut i fra seks karakteristikk som Spillmann kaller ”negative anticipation”, ”putting the blame on the enemy”, ”identification with evil”, ”zero-sum thinking”, ”stereotyping and deindividualization” og ”refusal to show empathy” (Spillmann og Spillmann 1991:51).

1. *Negativ forventning*. Alle handlinger som fienden har gjort, eller kommer til å gjøre, anses som handlinger med farlige hensikter. Det fienden gjør er enten galt eller utført med uærlige hensikter.
2. *Gi fienden skylden*. Fienden er ansvarlig for spenningen som oppstår internt i gruppen og får skylden for alt som er negativt i de aktuelle omstendighetene.
3. *Identifiseres med ondskap*. Fienden uttrykker det motsatte av hva vi er og hva vi streber etter. Fienden ønsker å ødelegge *våre* verdier og må derfor ødelegges.
4. *Nullsum-tenkning*. Alt som gagnar fienden skader oss og visa versa.
5. *Stereotypier og de-individualisering*. Alle som tilhører fiendens gruppe blir automatisk *vår* fiende.
6. *Mangel på empati*. Det nektes å vise empati med fienden og deres bestemte situasjon. Vi har ingenting til felles med fienden - verken menneskelige følelser eller etiske forpliktelser (ibid.:50-51).

Oppfatninger av den karakter som er skissert ovenfor er gjerne subjektivt forankret. Det vil si at man tegner bilder av fienden gjennom en forståelse av utelukkende negative vurderinger. Den manglende empatien for fienden vil ofte føre til nederlag (Spillmann og Spillmann 1991:51). Av de seks kategoriene ovenfor er det spesielt ett begrep som trenger en grundigere gjennomgang da forståelsen rundt de-individualisering kan være noe uklar. De-individualisering vil si at et individ mister sin autonomi og får en økt anonymitet når man tilhører en gruppe. Dette kan føre til at enkeltpersoner ikke blir vurdert for sine gjerninger, men derimot ut fra gruppens normer, adferd og forventninger. Det vil si handlinger man ikke ville gjort dersom man var alene (Piotrowski 2010:526).

2.3 "De andre"

Gjennom historien har mennesket alltid vært knyttet til ulike grupper som familie, venner, stammer, nasjoner og organisasjoner. Selve utviklingen av fiendebilder starter gjerne med å skille mellom *oss* og *dem*, *inngruppe* og *utgruppe*, *vi* og *de andre* (Zur 1991:5). I fremveksten av fiendskap og krig skapes det ofte en oppfatning av *de andre* som noe annerledes og mindre verdige enn *oss*. I den moderne, så vel som i den eldre historien, finner man utallige eksempler på fiendskap mellom det man kan kalle *oss* og *de andre* eller *vi* og *dem*. Ulikheter mellom hvite og svarte, kapitalister og kommunister eller jøder og muslimer kan være eksempler på dette. Når *de andre* blir ansett som noe bedre enn *oss*, fører det til at *utgruppen* blir tildelt rollen som *de farlige andre*, og blir derfor fryktet og hatet som noe *inngruppen* må forsvare seg mot. Dersom en slik prosess får rotfeste innenfor store folkegrupper, vil det være en overhengende fare for at det etableres fiendskap og krig (Zur 1991:5).

Fiendskap mellom grupperinger kan ofte være med på å skape sterke relasjoner blant medlemmene i gruppen. Det er også en fare for at deres forståelse av fienden kan bli tilrettelagt og oppfattet som noe unikt som fremmer gruppens identitet og samhold (Zur 1991:5).

2.4 Umenneskeliggjøring

Umenneskeliggjøring bygger på stereotypier og negative forestillinger om andre mennesker, og kan derfor kobles til forståelsen av fiendebilder og "de andre". En vanlig oppfatning er at "de andre" blir fremstilt som mindreverdige og ikke like moralske og siviliserte som "oss". Dehumaniserende diskurser og krigspropaganda har ofte blitt brukt for å skape et slikt bilde av fienden, nettopp for å avkle deres menneskelige egenskaper (Zur 1991:11).

I Ofer Zur's arbeid med fiendebilder og krigspropaganda pekes det på ulike nivåer når man skal beskrive fienden ut i fra inngruppens perspektiv (Zur 1991:11). Jeg vil ikke ta for meg disse i detalj på grunn av dets betydelige omfang, men heller forklare hvordan prosessen i umenneskeliggjøringen ofte kan foregå. "De andre" går fra å bli sett på som vanlige mennesker til gradvis å bli ansett som ansiktsløse individer som sakte men sikkert blir umenneskeliggjort av fienden. Vanlige karakteristikk av fienden som slanger, rotter, hunder og andre dyrenavn, blir nærmest sett på som en form for skadedyrsbekjempelse hvor terskelen for å begå krigsforbrytelser er svært lav (Zur 1991:11).

I analysen vil jeg tilpasse teorien som har blitt formet for å kunne gripe inn i sosiale, kulturelle og psykologiske prosesser til å snakke om retorikk og forestillinger i et politisk og deskriptivt dokument som Hamas' charter. Hensikten vil være å bruke teorien for å se om jeg kan forklare Hamas' fiendebilde ovenfor Israel.

3.0 Metode

3.1 Dokumentanalyse

Dokumenter og tekster av ulike slag kan være råmateriale for innholdsanalyser, og kan danne grunnlag for kvalitative, eller kvantitative undersøkelser (Ringdal 2001:115). Ordet *dokument* kan brukes om alle typer skriftkilder som er relevante for forskerens analyse. Det kan være alt fra offentlige dokumenter som stortingsmeldinger til private dokumenter som brev og dagbøker (Bryman 2008:515). Dokumenter kan være svært ulike, både i innhold og form - skriftlige fremstillinger, lydopptak av muntlige fremstillinger, men også fremstillinger i form av visuelle bilder og film (Grønmo 2011:120-121). Dokumentanalyse som kvalitativ metode er en type innholdsanalyse hvor forskeren samler inn data som skal analyseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om de forholdene som skal studeres (Grønmo 2011:120). Kvalitativ innholdsanalyse kan i utgangspunktet brukes på alle typer dokumenter. Dokumentanalyse som metode springer ut av hermeneutikk, som betyr fortolkningslære. Fortolkning er et forsøk på å gi fenomenet man studerer en tydeligere mening. Man ønsker å finne frem til en underliggende synsvinkel eller gi en oppklaring til noe som er uklart (Dalland 2007:53-54).

Metoden i denne avhandlingen vil altså være en kvalitativ dokumentanalyse hvor datamaterialet består av grunnlagsdokumentet til Hamas, som kan klassifiseres som en kilde i skriftlig form. Jeg har valgt å bruke dokumentanalyse fordi jeg mener metoden er best egnet for å studere Hamas' charter tematisk og dermed sentrale sider ved Hamas' ideologi og historie. Dokumentet kan være med på gi svar på det jeg ønsker å undersøke.

3.2 Datainnsamling

Før man starter å samle inn datamateriale er det nødvendig å klargjøre hva man faktisk ønsker å finne ut av. Det er viktig å avklare fokuset for innsamlingen av data, da denne ofte bygger på stor fleksibilitet. Det er derfor viktig å ha det klart for seg hva som er formålet for den aktuelle studien. Problemstillingen vil styre oppgaven og fungere som et fast holdepunkt i forhold til innsamling av datamateriale. Problemstillingen gir grunnlag for to typer avklaringer når det gjelder fokus for innsamlingen av data; hvilke typer tekster som skal velges ut og hvilket tema som skal prioriteres (Grønmo 2011:189).

I denne fasen av prosjektet tok jeg utgangspunkt i temaet for oppgaven som hele tiden har sentrert seg rundt Israel/Palestina-konflikten. Etter hvert som problemstillingen ble mer og mer konkret gjorde dette at utvelgelsen av datamateriale ble en enkel oppgave. Charteret til Hamas er et offentlig og allment dokument som er lett tilgjengelig og som inneholder relevant informasjon for det aktuelle studiet. Jeg har valgt å se på charteret til Hamas da det å se på perspektivene for et offentlig publisert dokument kan være med på å skape en forståelse av den fiendtlige retorikken rundt landet Israel. Temaet som prioriteres tar utgangspunkt i hva man skal se etter under den systematiske gjennomgangen av innholdet i teksten. I dette tilfellet har temaet sentrert seg rundt Hamas og deres fiendebilde av Israel som er beskrevet i organisasjonens charter.

3.3 Fremgangsmåte

Grønmo (2011) sier om kvalitativ dokumentanalyse at den bygger på en systematisk gjennomgang av dokumenter og tar sikte på kategorisering av innholdet og registrering av data som er relevante for problemstillingen i den aktuelle studien (Grønmo 2011:187). Jeg vil analysere dokumentet ut i fra bestemte kategoriseringer. Dette er gjort med hensikt for å skape en strukturell ramme rundt problemstillingen. En systematisk gjennomgang av charterets retorikk vil derfor kunne plasseres inn i kategorier. Kategoriseringen vil ta utgangspunkt i Spillmann og Spillmanns teori om fiendebilder. Retorikken vil analyseres ut fra kategoriene *negativ forventning, identifisering med ondskap, stereotypier og de-individualisering, nullsum-tenkning og mangel på empati* (Spillmann og Spillmann 1991:50-51). Kategorien, *gi fienden skylden for den interne spenningen innad i gruppen*, er bevisst utelatt da charteret ikke gir belegg for å hevde at det er intern spenning. Det må presiseres at jeg studerer Hamas' charter som et dokument, og ikke den sosiale dynamikken i gruppen.

Før jeg starter på analysen vil jeg gjøre rede for begrepene ”antisemittisme” og ”konspirasjonsteori”, samt en presentasjon av charterets kilder fra Koranen, Hadith og *Sions vises protokoller*. Jeg gjør dette for å gi nærmere presentasjon av momenter som vil bli diskutert i analysen. Jeg vil bruke fiendens historiske skillelinjer i tillegg til Hamas og Islams historiske forestilling for å diskutere ordlyden i dokumentet.

I analysen av datamaterialet vil jeg trekke frem utdrag fra dokumentets artikler. Det vil være alt fra setningsledd til større avsnitt. Bolkene trekkes frem som et analytisk redskap for å argumentere for og belyse den aktuelle teorien som skal studeres. Her vil jeg bruke direkte

sitering av charteret for å kaste lys over retorikkens betydning. Analysens formål blir å bruke Spillmanns kategorier om fiendebilder for å belyse retorikken i charteret. Jeg ønsker å finne ut om charteret fremstiller fienden slik Spillmann' teori om fiendebilder gjør rede for.

Oppgaveskrivning kan gjøres ut fra forskjellige strukturer avhengig av forskningstradisjon. Strukturen i denne avhandlingen tar utgangspunkt i at drøftningen vil skje parallelt med analysen. For å konkretisere dette vil jeg eksempelvis trekke ut en setning fra charteret, deretter belyse utdraget gjennom den aktuelle kategorien, for så å drøfte funnene.

I de ulike segmentene av analysen vil ordbruken variere og trenger derfor en avklaring. Når jeg diskuterer charterets retorikk brukes det forskjellige benevnelser som vil fungere som synonymer for ordet "retorikk". Det vil si at når jeg snakker om Hamas som en organisasjon, så snakker jeg ikke om Hamas i sin helhet, men om hvordan retorikken blir fremstilt.

3.4 Nøytralitet

I aviser og nyhetsreportasjer kan man høre og lese om hvordan eksempelvis politiske partiers retorikk ofte kan bli forvrenget eller tatt ut av kontekst. Det samme gjelder for kritikere av ulike religioner. For eksempel å trekke frem et bibelvers eller koranvers for å tillegge en hel gruppe mennesker meninger og holdninger som kanskje ikke stemmer. Når dokumenter som hellige tekster eller politiske manifest blir utsatt for kritikk av denne type kan det være en overhengende fare for at utdragene ikke forteller hele historien, men gjerne en fragmentarisk del av en større sammenheng. Ved å analysere et politisk og ideologisk dokument som Hamas charter mener jeg at analysen av deres retorikk ikke har blitt tatt ut av kontekst, fordi mye kan tyde på at dokumentet ikke legger skjul deres agenda, i hvert fall slik den ble formulert i 1988. Noe som allikevel kan være en fallgrube er å hevde at Hamas som en helhetlig organisasjon står inne for retorikken som er nedfelt i deres politiske grunnlagsdokument. Jeg kan på ingen måte være bastant å si at deres ønsker om å utslette Israel fra kartet gjelder for hele befolkningen på Gazastripen eller Vestbredden, eller for alle tilknyttet Hamas. Jeg påstår heller ikke at ideologien i charteret nødvendigvis nedfeller seg i partiets politikk. Det vil kanskje være palestinere som tar sterk avstand fra charterets diskurs og kan derfor ikke anklages for å ha samme holdninger til fienden som dokumentet presenterer. Generalisering vil uansett ikke være et formål ved bruk av dokumentanalyse, nettopp fordi man ønsker å finne ut hva retorikken faktisk betyr i en større sammenheng.

3.5 Styrker og svakheter ved bruk av dokumentanalyse

Ved bruk av innholdsanalyse unngår man som regel kontrolleffekter eller reaktivitet. Det vil si at kildene ikke lar seg påvirke av datainnsamlingen og at tekstene ikke blir forandret når de skal analyseres.

En ulempe ved kvalitativ innholdsanalyse er at forskerens perspektiv kan påvirke tolkningen og utvelgelsen av tekstene. Et snevert og begrenset perspektiv kan føre med seg at tolkningen av innholdet blir begrenset og ensidig. En annen ulempe kan være at forskeren ikke benytter seg av tekster som er autentiske eller troverdige, eller at man mistolker hvem teksten er representativ for (Grønmo 2004:192-193). Når det gjelder autensitet så tar jeg utgangspunkt i en engelsk oversettelse som er foretatt av en seriøs organisasjon. Det er gjort flere andre oversettelser av charteret som er tilnærmet lik den jeg har analysert. En fordel ved bruk av dokumentanalyse er at det aktuelle dokumentet er lett tilgjengelig for allmennheten. Dette gjør at det har vært en enkel prosess å komme frem til datamaterialet.

4.0 Historisk fremstilling

4.1 Hamas

Hamas er både et akronym for Harakat al-Muqawama al-Islamiya (Islamic Resistance Movement) og et arabisk ord som kan oversettes til engelsk "zeal" (norsk; *iver*). Hamas blir ofte klassifisert som en palestinsk islamistgruppe (Levitt 2006:8). Det å beskrive Hamas som en organisasjon er langt fra noen enkel oppgave. Det er her snakk om en svært sammensatt og kompleks gruppe som har sitt utspring i Det Muslimske Brorskap.

4.2 Det Muslimske Brorskap

For å kunne gi en nødvendig historisk beskrivelse av Hamas som en organisasjon vil det være hensiktsmessig å gjøre rede for bevegelsen Det Muslimske Brorskap, som Hamas har sitt utspring fra. Dette kapittelet vil være med på forklare den historiske forbindelsen mellom Det Muslimske Brorskap og Hamas, samtidig som jeg gjør rede for sentrale hendelser som er relevante for fiendskapet til Israel. I redegjørelsen av Hamas vil jeg bruke den første Intifada for å forklare hvordan konflikten mellom israelerne og palestinerne eskalerte før jeg presenterer Hamas' charter.

Til tross for at Hamas ble etablert ved utbruddet av den første Intifada i 1987 kan organisasjonens historiske røtter trekkes helt tilbake til opprettelsen av Det Muslimske Brorskap i Egypt 1928. Det Muslimske Brorskap (*al-Ikhwan al-Muslimun*) er en religiøs og politisk organisasjon som ble grunnlagt i Egypt av en skolelærer ved navn Hassan al-Banna. Organisasjonen var mot sekulariseringen som fant sted i Egypt og andre arabiske land på den tiden. Initiativtakerne ønsket å distansere seg fra vestlig innflytelse, og oppmuntret derfor til en revitalisering av det islamske samfunnet som baserer seg på de muslimske forskriftene som er beskrevet i Koranen.

Brorskapets virksomhet i de palestinske områdene tar oss tilbake til 1935, på den tiden da Palestina var et britisk mandatområde (1917-1948). Bevegelsen tok del i en aktiv kamp mot britene og kjempet mot den jødiske immigrasjonen til området (Mishal og Sela 2000:16).

I 1945 opprettet aktivisten Said Ramadan den første offisielle grenen i de palestinske områdene i Jerusalem som en forlengelse av bevegelsen i Egypt (Levitt 2006:20). Dette førte til akselererende oppslutning om bevegelsen, og deres budskap spredte seg videre til flere

andre byer i området (Mishal og Sela 2000:16). Etter at Israel fikk sin uavhengighet fra det britiske Palestina-mandatet i 1948, har Brorskapet aktivt kjempet i mot den nye staten, noe de også gjorde i den første arabisk-israelske krigen i 1948 (Levitt 2006:20). Mellom 1948 og 1967 kontrollerte Jordan det som er kjent som Vestbredden, mens Gazastripen havnet under egyptisk jurisdiksjon. Etter annektering av Vestbredden i april 1950, ble Brorskapet organisert som en politisk bevegelse og fikk status som et moderat opposisjonsparti av Hashemite-regimet i Jordan. Den politiske våpenhvilen mellom grupperingene skyldtes deres felles interesser og deres motstand mot den arabiske revolusjonen som var ledet av President Gamal Abdel Nassar av Egypt. Brorskapets taktiske allianse med regimet i Jordan førte til en splittelse innad i organisasjonen i 1952 (Mishal og Sela 2000:16-17). Dette var en av de direkte årsakene til etableringen av Islamic Liberation Party (Hizb al-tahrir al-islami), en radikal militant gruppering som var sterkt i mot revolusjonen og vestliggjøringen av de arabiske nasjonene. Islamistgruppen ble ledet og etablert av Sheikh Taqi al-Din al-Nabhani (Knudsen 2004:3).

På Gaza ble medlemmer av Det Muslimske Brorskap ikke tolerert, men systematisk undertrykket av Nasser-regimet. Bevegelsen ble slått hardt ned på av regimet i moderlandet Egypt, og ble utestengt i 1949. Brorskapets avdelingen på Gaza derimot, ble anerkjent av det lokale lederskapet. Deres medlemsskare blomstret og Brorskapet fikk utover femtitallet rotfeste i på Gazastripen. Motstanden mot bevegelsen i Egypt nådde nye høyder i 1954 da det var mistanker om at medlemmene i Brorskapet hadde bistått i et attentatforsøk på President Nasser. Fordømmelsen tvang også Brorskapet i Gaza til å utøve sin virksomhet i skjul, og etter press fra regimet på starten av sekstitallet, ble de tvunget til å begrense sin offentlige tilstedeværelse (Mishal og Sela 2000:17)

Etter Brorskapets forsøk på å gjøre statskupp mot Nasser-regimet i Egypt i 1965 nådde konflikten sitt klimaks, noe som førte til arrestordre på tusenvis av organisasjonens aktivister i Egypt, samt henrettelser av deres ledere. Den mest sentrale lederen, Sayyid Qutb, støttet en streng ideologi som ble adoptert av andre islamistiske grupper som utførte vold mot ikke-islamske regimer. En av aktivistene som ble arrestert var Ahmad Yasin, som senere ble grunnlegger og åndelig leder for Hamas (Mishal og Sela 2000:17).

4.3 Seksdagerskrigen 1967

I kjølevannet av Israels seier over de arabiske landene i seksdagerskrigen, ble Vestbredden og Gazastripen okkupert og kontrollert av israelske styrker – noe som dermed førte til styrket bevissthet hos palestinerne og de islamistiske gruppene i regionen. Brorskapet droppet sin lave profil, som regimet i Egypt hadde påkrevd, og reorganiserte seg til å bli en aktivistorientert bevegelse som Hamas-lederen Khaled Mishal poengterer; ”This pushed the Muslim Brotherhood to restructure their organization” (Levitt 2006:21).

Til tross for et smertelig nederlag i krigen mot Israel, valgte Det Palestinske Brorskapet å avstå fra voldelig kamp mot seiersherren. De var verken ideologisk, politisk eller militært forberedt på å ta til våpen mot Israel (Abu Amr 1994:10). Brorskapet brukte heller sine ressurser på å bygge en institusjonell base i Gaza, og spredde sitt budskap ved hjelp av en gradvis islamisering gjennom Midtøsten i de påfølgende årene (Knudsen 2004:3). Deres mobilisering i Midtøsten førte til en enorm vekst av medlemmer utover syttitallet. Bevegelsen opererte fritt på Gazastripen og etablerte et religiøst og sosialt arbeid som bidro til økt utdanning i området, og trolig også økt vekst. Israel på sin side anså ikke Brorskapet som en reel trussel, da gruppen ble sett på som en ikke-voldelig organisasjon (Levitt 2006:21). Fra israelsk side var det en annen organisasjon som ble ansett for å være en reell trussel for staten Israel, nemlig PLO, *The Palestine Liberation Organization*. PLO ble dannet i 1964 og var en palestinsk motstandsbevegelse som hadde forgreninger innad i området. Den største av disse var Fatah og ble ledet av Yasser Arafat, Khalil al-Wazir, og Salah Mesbah Khalaf. Bevegelsen stod bak en rekke terrorangrep mot sivile israelske mål og ble derfor ansett som en stor trussel for Israel (Baracksky 2011:6).

4.4 Det Muslimske Brorskap i Gaza

I følge Hamas beretninger har deres historie utviklet seg som en prosess i fire faser. Den første hadde sin begynnelse i 1967. Historien kulminerte med etableringen av Hamas ved utbruddet av den første Intifada i 1987. Fasene reflekterer utviklingen til Det muslimske Brorskap i Gaza (Levitt 2006:22).

Den første fasen strekker seg fra 1967 til 1976 og kan beskrives som en mobiliseringsperiode etter det sviende nederlaget mot Israel. Perioden bar preg av Brorskapets oppbygning av institusjonell og sosial infrastruktur under ledelse av Sheikh Ahmad Yasin. Yasin ble en drivende kraft bak den raske veksten til organisasjonen i Gaza og stod for etableringen av al-

Jam'iyah al-Islamiyah (The Islamic Society) og al-Mujamma'al-Islami (The Islamic Center).. Sistenevnte ble etablert i 1973 som en frivillig organisasjon. Dette ble en base for å administrere, kontrollere og utvikle institusjoner for religion og utdanning i Gaza under Yasins overvåkning. Mujamma hadde syv komiteer som tok for seg veiledning, velferd, helse, bønn, sport, veldedighet og meglings. Hans visjon var å skape et samfunn med *da'wa*, som vil si at fellesskapet skulle preges av muslimsk forkynnelse og utdanning (Mishal og Sela 2000:19-21).

Den neste perioden gikk i fra 1976 til 1981, og kjennetegnes ved at aktivitetene spres fra Gazastripen til Vestbredden hvor det dannes fagorganisasjoner og egne bransjer, på samme måte som med Muslimbrødrene i Egypt. I Gaza og på Vestbredden var det en kamp om innflytelse på universitetene. Disse ble tidligere finansiert av PLO, men etter hvert som støtten ble redusert, finansieres universitetene i større grad gjennom utenlandske islamistiske organisasjoner som saudiske Muslim World's League og jordanske Islamic Movement. Mujamma' fungerte som kanal for de økonomiske midlene, noe som gjorde at organisasjonen fikk en sterk vekst ved universitetene. Brorskapet tar blant annet over kontrollen av Det Islamske Universitetet i Gaza. Deres etter hvert sterke posisjon i områdene fører til konflikt med det sekulære Fatah (Mishal og Sela 2000:23).

Israel på sin side, anerkjente Mujamma. I perioden 1967 til 1986 fordoblet antall moskeer seg på Gazastripen. Israels støtte til den islamistiske gruppen var en slags buffer mot det sekulære og nasjonalistiske PLO, som på sin side ble ansett som en reell trussel (Mishal og Sela 2000:21).

Den tredje perioden gikk fra 1981 til 1987 og var preget av både intern og ekstern politisk innflytelse. Gjennom aktiv deltakelse i fagorganisasjonene, og delvis overtakelse av religiøse institusjonene, ble PLO ytterligere utfordret i de palestinske områdene. Den iranske revolusjonen i 1979 ble sett på som en sterk bidragsyter til palestinernes tro på at de kunne lykkes. Mujamma begynte med avstraffelse av de som ikke overholdt islamske regler i forhold til kvinners sømmelighet og alkohol (Mishal og Sela 2000:22-23). Deres ledere var studenter og akademikere som hadde ervervet kunnskap om hvordan man organiserer, mobiliserer og fører voldelig motstand mot kontrollen over lærestedene, og de var derfor forberedt på å lede opprører som senere skal komme (Mishal og Sela 2000:35).

I årene som gikk ble det etter hvert stilt krav fra bevegelsens tilhengere, så vel som motstandere, om at Brorskapet i Gaza måtte ta del i den politiske og militære kampen mot Israel. Yasin mente at tiden ikke var inne for å starte en kamp mot Israel. I følge Tamimi bredte det seg misnøye og utålmodighet blant militante islamister på Gazastripen (Tamimi 2007:43).

I 1981 oppstod det en splittelse innad i Brorskapet. Utbrytergruppen gikk under navnet *Jihād Islāmi* (Islamsk Jihad) og var under ledelse av Fathi al-Shaqaqi og Abd al-Aziz Auda (Jensen 2009:17). Førstnevnte var et tidligere medlem av Det Muslimske Brorskapet, men ble i 1977 ekskludert fra organisasjonen på grunn av sin kritikk mot Brorskapets manglende deltakelse i den væpnede kampen mot Israel (Tamimi 2007:43).

Islamsk Jihad (JI) og Det Muslimske Brorskapet i Gaza var i utgangspunktet på samme linje når det gjaldt det palestinske landproblemet. Men det var allikevel fundamentale forskjeller. Brorskapet var islamistisk, men manglet den nasjonalistiske dimensjonen. PLO var nasjonalistisk, men manglet den islamistiske dimensjonen. JI kombinerte begge komponentene og bygde derfor en bro mellom de to (Hroub 2006:11). De banet vei for en islamistisk frigjøringskrig for Palestina. JI hadde derfor lyktes med å gjøre det verken Brorskapet eller det nasjonalistiske PLO hadde fått til, nemlig mikse islamisme og nasjonalisme i kampen mot Zionismen (Jensen 2009:17).

Gjennom 1980-årene utførte IJ en rekke væpnede angrep mot israelske militærmål, og ble spesielt aktive i 1986-87. Gruppen spilte en spesielt viktig rolle i perioden før den første Intifada. Det er i følge Jensen (2009) ingen tvil om at dynamikken og populariteten til JI spilte en sentral rolle i Brorskapets avgjørelse om og aktivt delta i motstanden mot Israel. De systematiske angrepene ble mottatt med stor glede og sympati av den palestinske befolkningen, noe som gjorde at Brorskapet posisjon ble truet innad i det islamist-orienterte palestinske samfunnet. Medlemmer i Brorskapet, spesielt de yngste, begynte å kjempe for en mer aktiv politikk mot okkupasjonsmakten. Opprøret i 87 førte til en strategiendring hos Brorskapet som derfra og ut deltok aktivt i kampen mot Israel (Jensen 2009:18).

4.5 Qassam-brigadene

Den islamistiske og nasjonalistiske arven til Hamas kan også forklares med deres påvirkning fra Sheikh Izz al-Din al-Qassam. På starten av 1930-tallet, da britene hadde mandat over Palestina-områdene, organiserte Qassam henrettelser av jødiske og britiske tjenestemenn som

ble fremstilt som jihad for frigjøringen av Palestina. Hans status som religiøs leder og hans fall i krigen mot britene gjorde han til et nasjonalt symbol og en martyr for kampen mot ”inntrengere i det islamske landet” (Knudsen 2004:3). Hamas’ dannelse av Qassam-brigaden i 1992 bygger på den historiske arven fra Sheikh Qassam og ble etablert som en egen militær fløy i organisasjonen (Tuastad 2014:88)

4.6 Etableringen av Hamas

Den første Intifada (opprør) brøt ut 9. desember 1987 etter en bilulykke der en israelsk trailer krasjet inn i to varebiler med palestinske arbeidere som var på vei til Gaza. Fire palestinere døde, og minst syv personer såret. Kollisjonen ble på palestinsk side ikke ansett for å være en ulykke, men snarere enn hevnaksjon etter at to israelere ble drept i Gaza noen dager i forveien (Anda 1989:5). Medlemmer fra JI hadde rømt fra et israelsk fengsel og skutt to israelske soldater (Hroub 2006:14). Disse hendelsene markerte starten på opprøret mot Israel, som hadde erobret store deler av de palestinske områdene etter seksdagerskrigen i 1967 (Anda 1989:5). Ulike kilder har i midlertidig forskjellige beskrivelser av hendelsen som satte i gang et blodig opprør som varte frem til 1991.

Kort tid etter utbruddet av den første Intifada proklamerte Hamas seg som en selvstendig organisasjon. Ledere fra Det Muslimske Brorskap i Gaza, Sheikh Yassin, Abdul al-Rantisi, Salah Shehadeh, Muhammad al-Nashar mfl., var med på å etablere Hamas. Beslutningen om å etablere en selvstendig organisasjon kan forklares ut i fra flere årsaker. Som vi har sett, så springer Hamas ut som en forgrening av Det Muslimske Brorskapet i Gaza. Innad i organisasjonen var det interne stridigheter rundt deres manglende deltakelse i kampen mot den israelske okkupasjonen. Under utbruddet av intifadaen hersket det i midlertidig liten tvil om hva som måtte gjøres. Det ble argumentert for at islamismen ville stå ovenfor et enormt nederlag dersom de ikke stod side om side med de andre palestinske bevegelsene i kampen mot overmakten. Misnøyen på Gazastripen bredte seg under den israelske okkupasjonen på 80-tallet. Området var preget av fattigdom og folket følte seg sterkt undertrykt av Israel. Utbruddet av intifadaen var en gylden mulighet for Brorskapet i Gaza til å lede opprøret. Ved å etablere Hamas gjorde de nettopp det (Hroub 2006:13).

En annen faktor var rivaliseringen mellom ulike islamistiske grupperinger i Gaza. JI ble av det palestinske folket ansett for å være helter etter drapene på de israelske soldatene. Brorskapet

var redd for å miste terreng til JI, noe som gjorde at de måtte framskynde den interne transformeringen (Hroub 2006:14).

4.7 Hamas' charter 1988

Kort tid etter etableringen publiserte Hamas et skriftlig dokument som redegjør for deres politiske ideologi (Litvak i Hughes 2005:157). Dokumentet beskriver bevegelsens politiske mål, og preges av deres fiendskap med Israel og motstand mot sionismen. Charterets uttrykte mål er at Hamas ønsker å utslette den israelske staten. "Israel will rise and will remain erect until Islam eliminates it as it had eliminated its predecessors" (Hamas Charter, Forord). På samme måte som Brorskapets fløy på Gaza, er deres visjon er å etablere en palestinsk stat som baserer seg på islamske prinsipper. Det kommer tydelig frem at det ikke finnes en løsning på Palestina-problemet bortsett fra jihad (Hamas Charter, Artikkel 13). I følge charteret bygger Hamas på en forestilling om at Palestina er en islamsk eiendom som har havnet i feil hender. I tillegg til dokumentets redegjørelse for Hamas' ideologiske forankring, finner man beskrivelser av organisasjonens historie, omfang, relasjoner til andre motstandsbevegelser og verdisyn.

Charteret er skrevet med mange direkte referanser til Koranen, og brukes som bevis for deres varsel om å tilintetgjøre Israel. Hamas charter av 1988 er skrevet med noe som tidvis kan tolkes som universalistisk, militant og religiøs retorikk. Charteret er et normativt dokument som er delt inn i fem kapitler som beskriver mål og strategi, og til sammen består av 36 separate artikler. Israel blir ofte referert til som "enemy", "zionist", "jew", "the jews", "filth" "state of evil", "the nazism of the jews", for å nevne noen. Artikkel åtte fremstiller Hamas' slagord og forklarer i korte trekk hva bevegelsen står for: "Allah is its goal, the Prophet its model, the Qur'an its Constitution, Jihad its path and death for the cause of Allah its most sublime belief" (Hamas Charter, Artikkel 8). I denne artikkelen kommer det tydelig frem at Hamas regnes for å være en islamistisk organisasjon. Innledningsvis i manifestet bemerkes det at organisasjonen Hamas er en del av muslimbrødrene i de palestinske områdene og at Islam er en mal for alle forhold i livet. I tillegg til henvisningene til Koranen, finner man referanser fra Hadith-litteraturen og tilsynelatende fra *Sions vises protokoller*.

Charteret er opprinnelig skrevet på arabisk, men har i senere tid blitt oversatt til en rekke språk. Jeg tar utgangspunkt i en engelsk oversettelse gjort av The Jerusalem Fund for Education & Community Development. Dette er en organisasjonen regner seg selv som en

profittløs, ikke-politisk og ikke-religiøs forening som holder til i Washington DC, USA. Foreningen ønsker å fremme palestinerne perspektiv på konflikten. Hvor vidt oversettelsen preges av dette er ukjent for mitt vedkommende. Etter grundige søk har jeg ikke klart å finne ut hvem som har skrevet det originale manifestet eller oversettelsen som blir brukt i denne avhandlingen.

Dagens status til Hamas' charter er i følge Midtøsten-eksperter en diskusjon rundt hvor vidt charteret retningslinjer fremdeles er gjeldene. Dette med tanke på at dokumentet ble utgitt i 1988. Den tidligere Hamas-leder Mahmoud al-Zahar, sa i et intervju med den israelske avisen Hareetz i 26. oktober 2005 at:

The Hamas charter is a matter for interpretation. It expresses a political and social position based indirectly on the Koran. There is no doubt about the Koran itself, but the charter is a political vision. No one is thinking now about changing the charter, but in principle it is not impossible (Mahmoud al-Zahar 2005).

Uttalelsene uttrykker langt på vei at charteret status fremdeles gjør seg gjeldende, men at det i prinsippet vil være mulig å gjøre endringer. På en annen side er akademikere som hevder at Hamas har gått bort fra charteret. Bröning (2011) advarer mot å vektlegge charteret betydning fordi organisasjonens ledere har sådd tvil om dokumentets gyldighet (Bröning 2011:16).

I 2010 uttalte den nåværende Hamas-lederen Khaled Mashal at charteret er: "[Hamas' charter] is a piece of history and no longer relevant, but cannot be changed for internal reasons" (Khaled Mashal 2010).

Jeg vil med dette ikke konkludere hvor vidt charterets legitimitet fremdeles er gjeldende, men at det er delte meninger er det imidlertid liten tvil om.

5.0 Prolog til analysedel

5.1 Begrepsdefinisjoner og bakgrunnsinformasjon

For å kunne forstå retorikken i Hamas sitt charter er det noen sentrale begreper og oppfatninger som trenger en grundigere gjennomgang. Det er ulike forestillinger i dokumentet som krever en viss innsikt i deres historiske og ideologiske perspektiver for å kunne analysere innholdet. I charteret fremstilles fienden ut i fra ulike forståelser, og blir derfor presentert under forskjellige karakteristikker. Fienden kan se ut til å ha mange ansikter, til tross for at det er én felles fiende for Hamas. Rivalen beskrives ut i fra ulike betegnelser som *jøder*, *Israel*, *nazister*, *sionister* og *fiender*. Charteret blir av dets kritikere stadig omtalt som et antisemittisk- og konspiratorisk verk som presenterer fienden på en urettferdig og ensidig måte.

Forfatterene av charteret har lagt ulike kilder til grunn for å beskrive deres politiske ideologi. Til tross for at det refereres til ulike kilder i charteret, poengteres det innledningsvis at islam er den eneste autoritet for deres ideologiske opprinnelse (Hamas Charter, Artikkel 1). Videre er *Koranen*, *Hadith* og *Sions vises protokoller* blant de mest kjente referansene. Det refereres også til deres tilknytning til Det Muslimske Brorskap og al-Qassam som viktige bidragsytere for deres ideologi.

I det følgende vil jeg gjøre rede for begrepet antisemittisme og charterets kilder og referanser. Jeg vil se nærmere på *Sions vises protokoller* for å illustrere forståelsen av konspirasjonsteori. Her vil jeg kort gjøre rede for begrepet *sionisme* og dens videre betydning for Hamas sitt fiendebilde. Redegjørelsen vil fungere som en bro inn mot analysen av dokumentet, og på samme tid gi en klarere bevissthet i forståelsen av hvordan Hamas fremstiller fienden.

5.2 Antisemittisme

En redegjørelse av begrepet antisemittisme vil være en nødvendig forutsetning for å kunne forstå kildematerialet som skal analyseres. I det følgende vil jeg gjøre rede for hva antisemittisme er, og hvordan antisemittisme har blitt brukt i den arabisk-muslimske verden for å diskriminere jøder. Innledningsvis vil jeg trekke frem Khaḍīd Ḥarūb' forståelse av Hamas' syn på jødene, og hvor vidt charteret kan forstås som antisemittisk.

Ḥarūb hevder at termen antisemittisme er en høyt problematisk begrep når man skal beskrive arabere, palestinere og jøder, nettopp fordi arabere også er semitter. Semitter er en

fellesbetegnelse på flere folkegrupper som har dominert i Midtøsten. Han mener at det blir selvmotsigende å snakke om antisemittisme i en arabisk kontekst, men at arabiske/palestinske holdninger mot jødene heller kan beskrives som ”anti-jødisk” (Harub 2006:31).

³Antisemittisme er en term som regelmessig blir brukt i media og i den offentlige debatten, uten at det foreligger en allment akseptert definisjon av fenomenet. Innenfor akademiske kretser er det også uenigheter rundt tilnærmingen av begrepet. Den amerikanske sosiologen Helen Fein beskriver antisemittisme som fiendtlige holdninger rettet mot jøder gjennom diskriminering, politisk mobilisering, kollektiv eller statlig vold. Min videre forståelse av begrepet antisemittisme vil være i tråd med Feins definisjon. Feins definisjon er som følger;

a persisting latent structure of hostile beliefs toward Jews as a collectivity manifested in individuals as attitudes, and in culture as myth, ideology, folklore and imagery, and in actions – social or legal discrimination, political mobilization against the Jews, and collective or state violence – which results in and/or is designed to distance, displace, or destroy Jews as Jews (Fein 1987:3)

5.3 Kilder

På slutten av 1800-tallet ble jøder utsatt for sterk diskriminering i Europa. Nasjonalfølelsen stod sterkt i de fleste europeiske land. En reaksjon mot økende antisemittiske propaganda og anti-jødiske holdninger banet vei for sionismen – tanken om et jødisk nasjonalhjem i det historiske Palestina (Eidhamar 1995:36). På bakgrunn av jødisk historie og tradisjon var området et nokså nærliggende valg, selv om andre landområder også ble vurdert. Sionismen kan forstås som en politisk, sekulær bevegelse som bygger på en religiøs forestilling om å vende tilbake til Zion (Groth 2000:195). På starten av 1900-tallet ble det besluttet å opprette et jødisk nasjonalfond som samlet inn penger fra hele den jødiske verden. Fondet skulle bidra til å kjøpe land i det som på den tiden ble ansett for å være et folketynt Palestina (Groth 2000:196).

³ Begrepet antisemittisme ble først brukt av den tyske propagandisten og journalisten Wilhelm Marr i 1879 (Avner 2008:22). Marr hevdet at jødene hadde tatt kontroll over tysk handel, kunst og media og fordervet den tyske sivilisasjonen. Jødene ble ansett for å være en gruppe mennesker med betydelig makt og innflytelse på det tyske riket, og måtte derfor stoppes (Brustein 2003:131).

Sions vises protokoller er en velkjent antisemittistisk verk som utgir seg for å være en samling protokoller fra et hemmelig møte mellom frimurere og jøder fra den første sionistkongressen i Basel i 1897. I følge protokollen var jødernes mål å skaffe seg verdensherredømme. Den første utgivelsen skjedde i Russland i 1903, og etter oktoberrevolusjonen i 1917 spredte tekstdokumentet seg utover de russiske grensene (Krämer 2006:256-257). *Sions vises protokoller* ble publisert og oversatt i Kairo av forfatteren Abbas Mahoud al-Aqqad i 1951. På den tiden da samlingen for lengst var ansett for å være diskreditert og forfalsket i Europa, sirkulerte tekstene rundt i det arabiske Midtøsten (Krämer 2006). Hamas bruker *Sions vises protokoller* som bevisførsel for jødernes endelige plan. Dette vil jeg komme tilbake til i analysen av charteret.

For å kunne diskutere hvor vidt Hamas bruker konspirasjonsteorier i sin fremstilling av fienden, vil det være nødvendig å komme med en beskrivelse av begrepet konspirasjon. En *konspirasjon* kan oppstå når to eller flere personer sammensverger seg for å misbruke makt eller begå lovbrudd. En konspirasjonsteori er et forslag til en konspirasjon som kan eller ikke kan være sann – men som ikke har blitt bevist (Olmsted 2009:3). Mytene som blir presentert i charteret vil på mange måter gå under denne definisjonen. Spesielt med tanke på at Sions vises protokoller anses for å være forfalsket. (Definisjon må endres)

5.4 Koranen og Hadith

Dersom man ser tilbake på historien i den tidlige islamske sivilisasjonen, finner man grunnleggende forestillinger om jøder og jødedommen. I den arabiske og muslimske verden kan antisemittisme sies å være et relativt nytt fenomen. Jødehat og demonisering av jøder hadde ikke like store røtter i den islamske sivilisasjonen som den hadde i kristenheten. Det var likevel ikke et fravær av negative holdninger til jøder blant muslimer i den tidlige perioden av islam (Stillman i Levy 2010:212). Koranen har både positive og negative beskrivelser av jødene. De positive beskrivelsene kom i den tidlige perioden da Muhammed fortsatt var i Mekka (610-22). Jøder og israelitter blir på dette tidspunktet omtalt som Banu Isra'il (barn av Israel). (Stillman i Levy 2010:212). "Israels barn, husk alt godt Jeg har gitt dere, og at Jeg valgte dere framfor andre" (Koranen sure:47).

I perioden da Muhammed emigrerte fra Mekka til Medina i 622 kom han i konflikt med en stor gruppe jødiske lærde, og fikk deretter et mer negativt syn på *bokens folk* (ahl al-Kitab). I versene som ble åpenbart i Medina ble jødene for første gang omtalt som *Yahud*, *Hud* og

alladhina hadu, som er generelt negative betegnelser på jøder, da Yahud er assosiert med stridigheter og rivalisering (Stillman i Levy 2010:212). Jødene ble beskyldt for å ha gjort endringer i sine egne skrifter. Denne anklagen ble gjennomgående i den polemiske litteraturen som utviklet seg i middelalderen, og fortsatte inn i den moderne tiden. Fremstillingen av jødene som spesielt upålitelige og ondskapsfulle ble ikke bare helliget i Koranen, men utvidet og forsterket i Hadith (Stillman i Levy 2010:212). Muhammed stilte aldri spørsmål om gyldigheten til den jødiske religionen. På lik linje med kristendommen og zoroastrismen, forble jødedommen en lovlig og tillatt religion. Jødene skulle bli kjempet i mot helt til de underkastet seg islamsk lov, og fikk derfor status som *dhimmi* (Stillman i Levy 2010:212). Dhimmi-begrepet har opphav i det systemet som jøder og kristne var underlagt i samfunn som var kontrollert av muslimer. For å få utøve sin religion måtte de underkaste seg den islamske befolkningen og islamsk lov. I tillegg til dette ble jødene pålagt å betale skatter for å få beskyttelse i det muslimske samveldet (Opsal 2005:23).

6.0 Analytisk nærlesning av Hamas' Charter (1988)

I analysen av Hamas' charter (1988) vil jeg bruke Spillmann og Spillmann' (1997) teori om fiendebilder. Bildet av fienden baserer seg ofte på antakelser av noe som er ukjent og merkverdig, og blir derfor vurdert og oppfattet som noe negativt. En slik forståelse av fienden kan skape blant annet redsel, vold, motvilje og hat. For å analysere dokumentet vil jeg bruke Spillmann' kategorier for å beskrive fiendebilde Hamas har ovenfor Israel. Kategoriene vil fungere som et hjelpemiddel for å kunne si noe om retorikken i dokumentet. I det følgende vil jeg ta for meg *negativ forventning, identifisering med ondskap, stereotypier og de-individualisering og mangel på empati*. Jeg vil utelukke kategoriene *gi fienden skylden* da charteret ikke gir grunnlag for å gi en dyptgående analyse av denne kategorien. I tillegg til overnevnt teori vil jeg bruke Ofer Zur' (1991) teori om fiendebilder, som bygger på en forståelse av skillet mellom "oss" og "de andre". Jeg vil trekke frem artikler fra dokumentet og diskutere disse opp mot teorien som en nevnt ovenfor.

6.1 "De andre"

Utviklingen av et fiendebilde starter ofte med å skille mellom *oss* og *dem*, *inngruppe* og *utgruppe*, *vi* og *de andre*. I denne prosessen skapes det ofte en oppfatning av *de andre* som noe annerledes og mindre verdige enn *oss* (Zur 1991:5).

Fremstillingen av Israel som ondskap og det motsatte av Hamas kan synliggjøres gjennom to perspektiver. Den første og mest opplagte forståelsen av fiendebildet vil være at Israel identifiseres med ondskap fordi de tok landet som Hamas hevder er deres. Det andre perspektivet kan forsåes gjennom en hellig krig mellom "oss" og "dem". Hamas uttrykker ikke eksplisitt at "vi" er det motsatte av "dem" (som også kan forklares ut i fra Zur' redegjørelse av begrepene "inngruppe" og "utgruppe"). Det kommer likevel frem at fienden er det motsatte av "oss". Artikkel tjue beskriver hvordan fienden på en kynisk og umenneskelig måte behandler palestinerne. "They make war against people's livelihood, plunder their moneys and threaten their honor. In their horrible actions they mistreat people like the most horrendous war criminals" (Hamas Charter, Artikkel 20). Skildringene synes å peke i retning av en forestilling om at fienden er mindre verdige fordi Hamas og palestinerne ikke har gjort seg fortjent til en slik behandling. Behandlingen som Hamas beskriver i artikkel tjue kan også tolkes i retning av at fienden som en brutal overmakt som behandler "oss" på en måte som gjør at det nesten automatisk dannes et fiendebilde mellom Hamas og "de andre". Fiendens handlinger

legitimerer Hamas oppfatning av Israel. Charteret kan bære preg av en forestilling om at Hamas er en skadelidende part i en omfattende landproblematikk.

Utviklingen av dette fiendebildet kan forklares ut i fra landkonflikten, men det kan også belyses ved å se på deres religiøse tilhørighet. Perspektivene vil bli ytterligere diskutert i analysen av Hamas' fiendebilde ovenfor Israel.

6.2.1 Negativ forventning

Negativ forventning er, i følge Spillmann og Spillmanns teori, antakelser om at alle handlinger fienden har gjort, eller kommer til å gjøre, anses som handlinger med farlige hensikter. Det fienden gjør er enten galt eller utført med uærlige hensikter (Spillmann og Spillmann 1997:50-51). Forfatterne av charteret belyser fiendens handlinger ut fra en rekke perspektiver som skal være med på å forklare fiendens hensikter.

En slik forestilling har blant annet gjort seg synlig i Hamas' referanser til *Sions vises protokoller* som jeg tidligere har gjort rede for. Slik vi har sett, er budskapet at jødene har ervervet en enorm makt gjennom kontroll av blant annet verdens medier. I charteret finner man flere beskrivelser av fienden som peker på at deres handlinger er utført med korrumpende formål. Artikkelen tjueto sier; "The enemies have been scheming for a long time, and they have consolidated their schemes, in order to achieve what they have achieved" (Hamas Charter, Artikkel 22). Fienden har vært manipulerende og brukt uspekulerte midler for å få det slik de vil. Fienden har alltid en baktanke med deres handlinger!

Den trettiandre artikkelen i charteret skal være med på å gi en forklaring på hvordan jødene forsøker å isolere det palestinske folket. "Their scheme has been laid out in the Protocols of the Elders of Zion, and their present [conduct] is the best proof of what is said there" (Hamas Charter, Artikkel 32). Charteret referer til antijødiske myter i Sions vises protokoller og bruker disse som bevisførsel for sionismens plan om ytterligere utvidelse av sitt territorium over den arabiske halvøy. "For Zionist scheming has no end, and after Palestine they will covet expansion from the Nile to the Euphrates" (Hamas Charter, Artikkel 32). Sionistene kan i dette segmentet oppfattes som den reelle fienden til Hamas og oppfordrer alle arabere og muslimer om å gå til kamp mot rivalen. De blir beskrevet som grådige og manipulerende mennesker som på en strategisk måte røver til seg arabisk eiendom. "Only when they have completed digesting the area on which they will have laid their hand, they will look forward to more expansion" (Hamas Charter, Artikkel 32).

Hamas' forståelse av sionismen kan tolkes ut fra Spillmanns kategori om negativ forventning – nettopp fordi Hamas forventer at fienden begår handlinger med farlige og uærlige hensikter. Forestillingen om "de onde" sionistene bør ses i lys av et historisk perspektiv. Hamas har ikke diktet opp historien, men har overtatt stereotypier som er noe farget av deres islamistiske og ideologiske forankring. Som tidligere nevnt, var jødene utsatt for noe som kan tolkes som en radikal stigmatisering i mange europeiske land på slutten av 1800-tallet og på starten av 1900-tallet. Nasjonalfølelsen stod sterkt blant jødene, som blant andre grupper i Europa, og behovet for et hjemland var for dem av sterk nødvendighet. Dersom man ser situasjonen ut i fra et arabisk perspektiv vil man kunne hevde at jødene røvet til seg land, selv om andre kilder hevder at sionistene på ærlig vis kjøpte landområder i det folketynne området. Hensikten her er ikke å spekulere i hvem som har sitt rettmessige krav på området, men heller belyse at Hamas' fiendebilde i dette segmentet må forstås ut i fra deres oppfattede rolle som en underlegen part i en langvarig kamp om territorier. Dersom man tar utgangspunkt i at jødene ikke tilrøvet seg landområder fra palestinerne, vil det imidlertid være noe vanskelig å sympatisere med Hamas ut fra deres skildringer av fienden. "We have cast among them enmity and hatred till the day of Resurrection" (Hamas Charter, Artikkel 32). Her kommer det tydelig frem at konflikten mellom Hamas og Israel handler om mer enn bare landområder. Hamas fremstiller seg selv som et politisk parti som på ingen måte ønsker å komme til forsoning med Israel.

På lik linje med referansene fra Sion vises protokoller, bruker Hamas noe som kan minne om antijødisk propaganda og beskylder fienden for å stå bak kriger som har forårsaket store lidelser. "They stood behind the French and the Communist Revolutions and behind most of the revolutions we hear about here and there" (Hamas Charter, Artikkel 22). Her viderebringes forestillinger om at jødene har ervervet en enorm materiell rikdom gjennom deres kontroll over verdens medier, presse og kringkastning. Kapitalen har jødene brukt på å styre ulike revolusjoner i sin favør. I samme artikkel hevdes det at det ikke finnes kriger hvor jødene ikke har hatt en finger med i spillet (Hamas Charter, Artikkel 22). Beskyldningen om at jødene stod bak ulike revolusjoner, samt første og andre verdenskrig kan vanskelig bevises. Det blir problematisk å hevde dette, da det levnes liten tvil om hvem som stod bak grusomhetene påført av Tyskland og deres allierte fra 1939 til 1945. Mye kan tyde på at arabiske land arvet trender fra den europeiske antisemittismen som rådet innenfor ulike kretser på starten av det tjuende århundre. I fortsettelsen av artikkel tjueto forteller charterets

om at fienden - “obtained the Balfour Declaration and established the League of Nations in order to rule the world by means of that organization” (Ibid).

Retorikken charteret presenterer i denne artikkelen kan tolkes som en form for konspirasjonsteori. Olmsted (2009) forklarer konspirasjonsteori som en myte som ikke har blitt bevist. Charteret har ingen henvisninger til empiri som kan tyde på at fienden har stått bak disse hendelsene. Men dersom man tolker retorikken ut fra dens helhet, vil nok heller ikke charteret være av akademisk interesse. Det kan se ut til at hensikten heller er å videreformidle en form for propaganda til sine tilhengere, nettopp for å skape et bilde av en fiende som står bak alle negative hendelser. Hamas’ retorikk må forstås som et middel for å gjennomskue fiendens farlige hensikter. Hvor vidt saksinnholdet er korrekt eller ikke vil nok være av mindre betydning for Hamas. Fiendskapet til Israel kan se ut til å være så sterkt at irrasjonelle virkemidler tas i bruk for å forsterke tilhengers fiendebilde om at Israel handler med uærlige hensikter. Et lignende eksempel på fiendens motiver blir fremstilt i samme artikkel; “They inspired the establishment of the United Nations and the Security Council to replace the League of Nations, in order to rule the world by their intermediary” (Ibid). Artikkel tjueto er det fremste eksempelet på charterets forestilling om negativ forventning ovenfor fienden. Assosiasjonen om at Israel handlinger utføres farlige hensikter kan også forklares gjennom artikkel sytten.

I charterets artikkel sytten uttrykker Hamas at muslimske kvinner spiller en sentral rolle i kampen mot fienden, og at kvinner veileder og underviser den nye generasjonen om islam. Videre fremholdes det at; “the enemies have understood that role, therefore they realize that if they can guide and educate [the Muslim women] in a way that would distance them from Islam, they would have won that war” (Hamas Charter, Artikkel 17). Det poengteres at fienden gjør vedvarende tiltak for å påvirke islam i en retning hvor deres tilhengere distanserer seg fra religionen. Deres handlinger kommer til syne gjennom medier, filmer og læreplaner for utdanning og kultur. Fienden og deres handlinger fungerer som en slags medium som saboterer for Hamas og det palestinske folk.

Therefore, you can see them making consistent efforts [in that direction] by way of publicity and movies, curricula of education and culture, using as their intermediaries their craftsmen who are part of the various Zionist Organizations which take on all

sorts of names and shapes such as: the Freemasons, Rotary Clubs, gangs of spies and the like (Hamas Charter, Artikkel 17)

Hamas bygger på en forståelse om at fienden (som i dette tilfellet er forstått som sionistene) bruker ulike midler for å implementere deres tankesett på palestinerne. I Hamas kamp mot frigjøringen kan det se ut til at fiendens handlinger bestandig har, eller har hatt et motiv og en agenda mot palestinere, islam og Hamas. For å anskueliggjøre dette aspektet ytterligere kan man se til artikkel tjueåtte i dokumentet der Hamas beskylder sionistene for å bruke farlige midler for å nå sin visjon. ”The Zionist invasion is a mischievous one. It does not hesitate to take any road, or to pursue all despicable and repulsive means to fulfill its desires” (Hamas Charter, Artikkel 28). Deres mål, skal i følge Hamas, være å utrydde Islam. ”Zionism [...] strive to demolish societies, to destroy values, to wreck answerableness, to totter virtues and to wipe out Islam” (Hamas Charter, Artikkel 28).

Hamas hevder at fienden har brukt uærlige midler for å oppfylle sine ønsker. “It stands behind the diffusion of drugs and toxics of all kinds in order to facilitate its control and expansion” (Hamas Charter, Artikkel 28). Hovedpoenget til Hamas i artikkel tjueåtte er at fienden ikke skyr noen midler i kampen mot palestinerne og at det alltid er en plan bak deres handlinger.

Med andre ord, charterets retorikk tyder på at fienden har farlige hensikter og kan derfor se ut til å harmonere med Spillmanns kategori om negativ forventning.

6.2.2 Identifiseres med ondskap

Spillmann’ kategorisering av fiendebilder kan videre ses i lys av at fienden *identifiseres med ondskap*. Det vil si at fienden fremstilles som det motsatte av hva *vi* er, og hva *vi* streber etter. Fienden ønsker å ødelegge *våre* verdier, og de må derfor ødelegges (Spillmann og Spillmann 1997:50-51). For Hamas er Israel å anse som denne fienden. For å kunne si noe om hvordan Hamas identifiserer fienden med ondskap vil jeg bruke charterets verdiforståelse for å diskutere hvor vidt Hamas oppfatter fienden på denne måten. Hensikten er å vise til en forestilling hvor fienden er det motsatte av Hamas.

Som tidligere nevnt er Hamas å anse som en islamistgruppe som bygger sin ideologi på islam. Charteret preges av en sterk tro på at jihad er den eneste løsningen på konflikten. “There is no solution to the Palestinian problem except by Jihad” (Hamas Charter, Artikkel 13). Den islamistiske ideologien kjennetegnes ved at islam skal være rettesnor og den øverste

lovgivningen innenfor landegrensene. Det kommer klart og tydelig frem at deres verdier er tuftet på islam:

The Islamic Resistance Movement draws its guidelines from Islam; derives from it its thinking, interpretations and views about existence, life and humanity; refers back to it for its conduct; and is inspired by it in whatever step it takes (Hamas Charter, Artikkel 1).

Det er ikke slik at islam utelukkende er synonymt med radikale verdier, men Hamas hevder like fremt at deres verdier, som ut fra et vestlig perspektiv anses som radikale, har sin begynnelse i islam. Hvorvidt deres forståelse av islam er nøyaktig eller ikke er en annen diskusjon. Poenget er imidlertid at Hamas synes å mene at islam er den øverste autoritet og at den vantro fienden ikke er rettroende. Hamas ser til Koranen for å beskrive hva slags syn islam har på ikke-muslimer; "Say (O Muhammad) unto those who disbelieve: ye shall be overcome and gathered unto Hell, an evil resting place" (Hamas Charter, Artikkel 34). Basert på deres religiøse og ideologiske forankring vil fienden Israel være en reell trussel for Hamas sine verdier, nettopp fordi deres religion blir ansett som falsk. "Only the true faith of Islam can vanquish their false and falsified faith" (Hamas Charter, Artikkel 34). Stridighetene mellom Hamas og Israel kan fra dette perspektivet se ut til å være en religionskonflikt, noe charteret også uttrykker: "We must imprint on the minds of generations of Muslims that the Palestinian problem is a religious one" (Hamas Charter, Artikkel 15).

Spillmann (1991) sier at fienden uttrykker det motsatte av hva *vi* er, og hva *vi* streber etter. Fienden er her Israel, *vi* er Hamas. Hamas streber etter frigjøring fra Israel og islam er det endelige målet. Islams mål kommer til uttrykk i deres slagord; "Allah is its goal, the Prophet its model, the Qur'an its Constitution, Jihad its path and death for the case of Allah its most sublime belief" (Hamas Charter, Artikkel 8). Slagordet demonstrerer et sterkt religiøst og islamistisk språk som uttrykker bevegelsens mål. Vi skal også merke oss at til tross for at Israel er deres bitre fiende, så uttrykker slagordet til Hamas at Allah er deres mål, og ikke Palestina. Det er flere artikler i charteret som tyder på at islam er det endelige målet. Charteret manglende avgrensning av Palestina som et geografisk landområde er fraværende i dokumentet. Gazastripen eller Vestbredden er heller ikke nevnt i Hamas' fremstilling av konflikten med fienden. Det kan derfor se ut til at slagordet blir forsterket i troen på at islam er målet.

Artikkel ni beskriver Hamas sine motiver og målsetninger, og er med på å underbygge argumentasjonen om at fienden identifiseres med ondskap. Det er ingen tvil om at Hamas ønsker en frigjøring av Palestina, men mest av alt kan det tyde på at Hamas lengter etter opprettelsen av en muslimsk stat. I følge Hamas har Islam blitt svekket, og dens verdier har blitt forvandlet og det onde har seiret. ”The state of truth has disappeared and was replaced by the state of evil” (Hamas Charter, Artikkel 9). Artikkelen er med på å gi en beskrivelse av Hamas sin forståelse av fienden. Det uttrykker at Palestina har vært en muslimsk stat som har blitt erstattet med ondskap. Palestina har opp gjennom historien vært regjert av ulike folkeslag, men har i følge de historiske kildene aldri vært en suveren stat (Groth 2014). Videre poengteres det at deres mål er å proklamere Palestina som en muslimsk stat:

As to the objectives: discarding the evil, crushing it and defeating it, so that truth may prevail, homelands revert [to their owners], calls for prayer be heard from their mosques, announcing the reinstatement of the Muslim state. Thus, people and things will revert to their true place (Hamas Charter, Artikkel 9).

For Hamas kan Israel se ut til være en uforsonlig fiende som representerer ondskap. Man skulle tro at opprettelsen av staten Israel i 1948 og det påfølgende nederlaget i Frigjøringskrigen det samme året, var hendelser som startet Hamas sitt fiendskap mot Israel. Mye kan tyde på at deres oppfatning av fienden startet lenge før disse kampene, i hvert fall tilbakeskrives det på denne måten. Som tidligere nevnt er Hamas en forgrening av Det Muslimske Brorskap fra Egypt. Allerede i starten av 1930-årene, da britene hadde mandat over Palestina-områdene, organiserte Sheikh Izz al-Din al-Qassam henrettelser på jødiske og britiske tjenestemenn som ble fremstilt som jihad for frigjøringen av Palestina (Knudsen 2004:3). I charteret presenteres Qassam nærmest som en kultfigur som kjempet mot sionistene.

Hamas is one of the links in the Chain of Jihad in the confrontation with the Zionist invasion. It links up with the setting out of the Martyr Izz a-din al-Qassam and his brothers in the Muslim Brotherhood who fought the Holy War in 1936 (Hamas Charter, artikkel 7).

Den militære arven kan være med på å belyse hvilke verdier Hamas står for. Det kan tyde på at Hamas har skapt et bilde av fienden som legitimeres ut i fra deres religiøse overbevisning. Men referansen overfor lagt til grunn, samt deres slagord, kan det se ut til at døden er å anse

som en stor verdi for Hamas. Hellig krig har i følge charteret verdsatt høyere enn fred mellom partene. “[Peace] initiatives, the so-called peaceful solutions [...] are all contrary to the beliefs of the Islamic Resistance Movement” (Hamas Charter, Artikkel 13). Det kan se ut til at det ikke kan bli en varig fred så lenge Israel er der. Charteret peker på at deres verdier kommer i fra islam – som er deres høyeste autoritet. Retorikken kan tyde på at det å gå i døden for sin sak veier tyngre enn fred. På en annen side, så fremlegger islams hellige skrifter en forestilling om at jøder var spesielt ondskapsfulle og upålitelige (Stillman i Levy 2010:212). Muhammeds periode i Medina var preget av en sterk rivalisering med jødiske lærde. Konflikten ble gjengitt i Koranen og videre forsterket i Hadith-litteraturen (Stillman i Levy 2010:212). Kildene som jeg har henvist til i avsnitt 5.3 viser at islam og jødernes rivalisering på mange måter kan være med på å gi en dypere forklaring på Hamas sitt fiendebilde ovenfor Israel. Det må likevel presiseres at deres oppfatning av fienden primært må forstås ut fra landproblematikken, men at deres religiøse overbevisning vil kunne forklare hvorfor Hamas identifiserer Israel med ondskap. Da det allerede på 600-tallet foregikk stridigheter mellom muslimer og jøder, og Hamas bruker dette som argumentasjon for deres syn på Israel, vil man kunne hevde at fiendskapet – i følge charteret – har sin opprinnelse i den tidlige islamske sivilisasjonen. Da charteret refererer til Qassam som i 1936 likviderte jøder gjennom hellig krig allerede tolv år før Israel ble en selvstendig stat, kan mye tyde på at fiendskapet stikker dypere enn kampen om landområder. Dette spesielt med tanke på at Palestina på den tiden lå under britisk jurisdiksjon.

Mye tyder på at jødene blir fremstilt som mer enn bare ondskapsfulle og upålitelige i charteret artikkel syv. Verset ser frem mot en dommedag hvor muslimer kriger mot jøder, og Allahs løfte skal oppfylles. Til tross for at dette verset kan se ut til å ha de mest brutale beskrivelsene av jødene, så er lignende retorikk nokså typisk i dokumentets ordlyd. Gjentatte ganger taler Hamas for Israels tilintetgjørelse. Hamas bruker apokalyptiske beskrivelser for å vise til hvordan Allahs løfte om oppstandelse vi bli oppfylt:

The time will not come until Muslims will fight the Jews (and kill them); until the Jews hide behind rocks and trees, which will cry: O Muslim! there is a Jew hiding behind me, come on and kill him! This will not apply to the Gharqad, which is a Jewish tree (Hamas Charter, Artikkel 7).

Med slike skildringer kan det være vanskelig å argumentere mot at Hamas sitt charter ikke betrakter Israel og jøder som fiendtlig. Ut i fra Haru□b' forståelse av antisemittisme vil det kanskje være noe upresist å bruke begrepet om charterets beskrivelse av jødene i artikkel syv. Men uansett hvilken benevnelse man bruker om charterets karakteristikk av jødene, så er det i midlertidig liten tvil om at portretteringen anses for å være svært fiendtlig innstilt. Jødehat er på mange måter beskrivende for denne type retorikk. Artikkelen trekker på apokalyptisk forestillingsmateriale og viser hvordan Hamas ser frem mot et endelig oppgjør. Det kan se ut til at *det gode* kjemper mot *det onde*. Hamas ser på seg selv som det gode, mens jødene er de onde. Fienden blir i dette avsnittet forstått som *jøder*, ikke Israelere eller sionister, men som en hel folkegruppe. Det kan se ut til at Hamas ønsker å utrydde jødene på lik linje med Hitlers massakre under andre verdenskrig. Noe som er i tråd med Spillmanns kategori: Fienden må ødelegges!

Hamas' formål kan se ut til å være en tredeling mellom frigjøring, Islam og endelig utryddelse av fienden. Hovedmålet er frigjøringen, og veien til målet kan forstås gjennom Islam og utryddelse.

Islam står som en udiskutabel autoritet for Hamas, og kan derfor ikke rokkes ved. Deres ideologi, tro og verdier springer ut i fra deres forståelse av religionen. Det har tidligere blitt presentert belegg for å kunne hevde at Hamas anser fienden som ondskap. Gjennom deres islamistiske oppfatninger blir det å gå i døden for sin sak ansett som en god verdi. Det må igjen presiseres hvilke verdier Hamas ønsker å implementere hos sine tilhengere.

The women in the house and the family of Jihad fighters, whether they are mothers or sisters, carry out the most important duty of caring for the home and raising the children upon the moral concepts and values which derive from Islam; and of educating their sons to observe the religious injunctions in preparation for the duty of Jihad awaiting them (Hamas Charter, Artikkel 18).

Artikkelen er med på å underbygge forståelsen av Hamas sitt verdibegrep som bygger på at barn skal oppdras med en forestilling om at jihad er en moralsk verdi som har sitt opphav i islam. Poenget er at Hamas ser på fienden som det motsatte av dem selv, nettopp fordi at de er å regne som vantro. Jødene er ikke-muslimere, og har derfor en falsk tro som ikke er i tråd med islams verdier (Jfr. Artikkel 34). Hamas må konfrontere fienden gjennom islamske verdier på grunn av deres okkupasjon av Gazastripen og Vestbredden. Da Islam er målet er det ingen

plass for jøder, israelitter eller sionister i Palestina. " Hamas [...] derives from Islam its way of life and strives to raise the banner of Allah over every inch of Palestine" (Hamas Charter, Artikkel 6).

Ofer Zur (1991) definerer et fiendebilde som *en gjentakende stereotyp umenneskeliggjøring av en utgruppe*. Umenneskeliggjøring vil ofte gå under kategorien "oss" og "de andre". Inngruppen, som i dette tilfellet er Hamas, fremstiller gjerne fienden som mindre siviliserte, mindreverdige og ikke like moralske som "oss". Umenneskeliggjøring brukes ofte som en mekanisme for å avkle fiendens menneskelige egenskaper. I charteret til Hamas vil man finne spor av dehumaniserende diskurser og propaganda som er med på å blottlegge fiendens kvaliteter. Man finner ikke de klassiske karakteristikkene av skadedyrsbekjempelse hvor fienden fremstilles som rotter og slanger, men retorikken i charteret kan likevel være med på å gi en forståelse av at fienden anses som ondskap og blir derfor umenneskeliggjort.

Hamas bruker beskrivelser av fienden som kan tyde på at "de andre" er mindre verdige enn "oss". Fienden blir blant annet presentert på følgende måte; "The Nazism of the Jews does not skip women and children, it scares everyone" (Hamas Charter, Artikkel 20). Parallellen mellom nazister og jøder utbroderes gjennom fire karakteristikk; "The Nazism of the Jews" (20), "Nazi-like enemy" (20), "Nazi Zionist" (31) og "Nazi-tatar" (32). Sammenligningen mellom nazismen og jøder fremstår som et forsøk på å umenneskeliggjøre fienden som en slags ondskap som må tilintetgjøres. Nazismens aksjoner mot jøder, sigøynere, homofile og funksjonshemmede trenger ikke en videre forklaring. Ved at Hamas sidestiller fienden med nazismen vil på mange måter kvalifisere til en form for umenneskeliggjøring. Fienden Israel er i følge Hamas roten til alt ondt. Charteret holder de "nazistiske" jødene ansvarlige for ydmykelsen som palestinerne har blitt utsatt for.

We cannot fail to remind every Muslim that when the Jews occupied Holy Jerusalem in 1967 and stood at the doorstep of the Blessed Aqsa Mosque, they shouted with joy: "Muhammad is dead, he left daughters behind" (Hamas Charter, Artikkel 28).

Om Hamas bruker denne formen for umenneskeliggjøring for å forsvare deres mål om å tilintetgjøre Israel vil være vanskelig å forklare. Det kan se ut til at fiendskapet til Israel er så enormt at umenneskeliggjøringen ikke brukes som en mekanisme for å bagatellisere utryddelsen av fienden. Hamas ser ikke ut til å ha noe form for sympati eller forståelse for fiendens situasjon.

I charteret blir fienden omtalt som "the [oppressors'] desecration, filth and evil" (Hamas Charter, Artikkel 3). Artikkelen beskriver fienden som undertrykkere som har krenket Palestina gjennom deres urenheter og ondskap. Forestillingen om at fienden betraktes som skitt kan tolkes som at Hamas ønsker å rense Palestina for de antatte urenheter som undertrykker inngruppen. Disse sammenligningene, sammen med nazisme, kan være med på å forklare hva Hamas identifiserer fienden med.

6.2.3 Mangel på empati

Spillmann' kategori om *mangel på empati* handler om at det nektes å vise empati med fienden og deres bestemte situasjon. Vi har ingenting til felles med fienden, verken menneskelige følelser eller etiske forpliktelser (Spillmann og Spillmann 1997:51). Kategorien har likhetstrekk med negativ forventning og identifisering med ondskap gjennom en forståelse av at fienden er det motsatte av Hamas. Dokumentet gir ikke belegg for å hevde at Hamas mangler empati, da forfatterne ikke nødvendigvis representerer flertallet i hele organisasjonen. For alt man kan vite er det en stor andel av deres tilhengere som er motstandere av retorikken som blir presentert i charteret. Charteret kan derfor ikke bli en gjenstand for generalisering. Bruken av ordet empati vil i det følgende anvendes om retorikken i charteret.

Manifestet som et ideologisk og politisk artefakt kan brukes som et analyseobjekt for å si noe om hvordan retorikken viser fienden svært lite, eller ingen empati i deres politiske grunnlagsdokument. Dette spesielt med tanke på at retorikken fremstiller fienden som ondskap. I følge charteret har Israel vært den store stygge ulven gjennom et snaut århundre, og det ville vært rart om organisasjonen skulle vist empati for en fiende som de ønsker å utrydde. I det følgende vil jeg peke på funn som illustrerer ikke-empati.

Til tross for at ordlyden i charteret kan virke svært hensynsløs ovenfor fienden, må det likevel nevnes at Hamas fremstiller seg selv som en human organisasjon som bryr seg om menneskerettigheter. " Hamas is a humane movement, which cares for human rights and is committed to the tolerance inherent in Islam as regards attitudes towards other religions" (Hamas Charter, Artikkel 31). Den innledende delen av artikkelen kan virke noe problematisk med tanke på hvilke mål Hamas har for fienden. Charteret innledes med at; " Israel will rise and will remain erect until Islam eliminates it as it had eliminated its predecessors" (Hamas Charter, første paragraf). Hamas er svært tydelig i deres retorikk og charteret kan derfor

vanskelig misforstås. Det kan se ut som en motsetning når man i det ene øyeblikket ønsker å utrydde fienden fra kartet, og samtidig proklamerer sin tillitt til menneskerettigheter og toleranse ovenfor andre religioner. Ønsket om å eliminere Israel kan svare til charterets manglede empati for fienden. Leddet i paragrafen kan se ut til å harmonisere med Hamas' endelige mål, nemlig en implementering av Islam over hele Palestina, slik det er gjengitt i bevegelsens slagord. Kanskje vil disse motsetningene ved første øyekast tolkes som noe kontrastfylt. Men fra charterets perspektiv er det fienden som er blottlagt for empati ovenfor Hamas og palestinerne, og det er fienden som ikke følger internasjonale spilleregler. Fienden har stjålet landet, undertrykt befolkningen og brukt korruperte midler for å få som de vil. Derfor kan charterets logikk tolkes som at det er fienden som en hensynsløs, ond og brutal overmakt som har satt Hamas i uutholdelig situasjon. Hensynet til menneskerettigheter kan tolkes som å være gyldige ovenfor det internasjonale samfunnet, men ikke ovenfor Israel, da de har tatt landet deres.

I fortsettelsen av Hamas' fremstilling av seg selv som en human organisasjon kommer det frem at det vil det være mulig for jøder, kristne og muslimer å sameksistere i trygghet med Hamas dersom man holder seg "under skyggen" av islam. "Safety and security can only prevail under the shadow of Islam, and recent and ancient history is the best witness to that effect" (Hamas Charter, Artikkel 31). Det kan se ut til at Hamas referer til islams tidlige historie der jøder og kristne var underdanige i samfunn som var kontrollert av muslimer. For å få utøve sin religion måtte de underkaste seg den islamske befolkningen og islamsk lov. I dette systemet ble ikke-muslimer omtalt som *dhimmi*. Fienden eksistens kan i beste fall se ut til å bero på Hamas' premisser. Hamas gir fienden et valg mellom å underlegge seg Islam eller bli bekjempet. "The members of other religions must desist from struggling against Islam over sovereignty in this region. For if they were to gain the upper hand, fighting, torture and uprooting would follow" (Hamas Charter, Artikkel 31). Vil det ikke være likestilling for *Bokens folk*, men et krav til hegemoni der Islam er den øverste autoritet? Viser Hamas i liten grad empati for menneskeverd eller religionsfrihet i den "kommende" muslimske staten? Spørsmålene lar seg vanskelig besvares ut i fra retorikken alene, men artikkel trettien gir i hvert fall rom for denne refleksjonen. Poenget er i midlertid at islam kan se ut til å være det høyeste målet i Hamas' fiendskap med Israel. "We must imprint on the minds of generations of Muslims that the Palestinian problem is a religious one" (Hamas Charter, Artikkel 15). I følge dokumentet blir islam betraktet som den eneste sannhet for Hamas. Deres religiøse

forestilling kan tyde på at det ikke kan bli en fredlig region uten at fienden enten opphører eller slutter å kjempe mot islam. Dersom man tar utgangspunkt i en slik forståelse så vil charteret representere trekk som Spillmann refererer til. Nemlig at fienden ikke har noe til felles med Hamas på grunn av deres religiøse forankring. Charteret viser til en retorikk som kan tyde på en manglende forståelse for fiendens situasjon og perspektiv.

6.2.4 Stereotyper og de-individualisering

Spillmann bruker stereotyper og de-individualisering som en kategori for å forklare hvordan fienden beskrives og fremstilles av inngruppen. Kategorien kommer til syne ved at alle som tilhører fiendens gruppe blir automatisk *vår* fiende. Altså, for Hamas blir i så fall alle som tilhører Israel betraktet som fiender. I det følgende vil jeg belyse hvorvidt dette karakteriserer charteret. Enkelte funn er presentert og diskutert under kategorien negativ forventning, men trenger ytterligere oppmerksomhet da disse også kan svare til Spillmann's kategori om stereotyper. Stereotypi kan i følge Det Store Norske Leksikon forklares slik:

En generaliserende forestilling om hvordan en bestemt gruppe mennesker er. [...]

Denne type forestilling endres ikke ved konfrontasjon med individer fra de respektive grupper selv om disse individenes egenskaper ikke stemmer overens med stereotypen, [...] (SNL 2012).

Det vil være mulig å hevde at retorikken i charteret tidvis bygger på en slik forestilling. Artikkelen tjueto gjør rede for "The Powers which Support the Enemy" og presenterer hvilke "egenskaper" fienden besitter. Artikkelen redegjør for hvordan fienden har oppnådd sine mål gjennom sin materielle rikdom. "This wealth [permitted them to] take over control of the world media such as news agencies, the press, publication houses, broadcasting and the like" (Hamas Charter, Artikkel 22). Rikdommen har blitt brukt til å styre blant annet den russiske og franske revolusjonen til deres fordel. Videre har fienden brukt kapitalen på å etablere hemmelige internasjonale organisasjoner som vil bryte ned samfunn og fremme sionistiske interesser. "Such organizations are: the Freemasons, Rotary Clubs, Lions Clubs, B'nai B'rith" (Ibid). Stereotyper om at en bestemt gruppe mennesker besitter materiell rikdom trenger ikke nødvendigvis tolkes som noe negativt. Men i dette tilfellet bruker Hamas deres antatte rikdom for å forklare hvordan fienden har oppnådd sine mål på en utspekulert måte. Rikdom oppfattes derfor som noe negativt. Gjennom kontrollen av nyhetsbyråer, presse, kringkastning og diverse losjer, kan rikdommen forstås som en form for korrupsjon hvor fienden tyr til uærlige

midler for å skaffe seg mer makt. Forestillingen om den korrupte fienden fremstilles på følgende måte i charterets artikkel tjueto: ”They also used the money to establish clandestine organizations which are spreading around the world, in order to destroy societies and carry out Zionist interests” (Hamas Charter, Artikkel 22). Retorikken kan skape et bilde av en utspekulert fiende som utnytter en hver mulighet til sin egen vinning. Charterets ordlyd bruker tidvis stereotype beskrivelser av fienden som er av en slik karakter som er diskutert ovenfor, nemlig at rivalen besitter materiell rikdom som brukes på en korrupt og utspekulert måte for å oppfylle til sine interesser. Korrupsjon nevnes ved gjentatte anledninger i charteret retorikk. Språkbruken tyder på at fiendens handlinger bærer preg av systematisk korrupsjon. Fiendens rikdom og korrupte handlinger kan forstås som oppfatninger Hamas har av Israel. Avhengig av hvordan man tolker charteret retorikk, kan det se ut til å være en underliggende forståelse om at Hamas identifiserer fienden med noen som ikke er til å stole på. ”There was no war that broke out anywhere without their fingerprints on it” (ibid). Dette kan være med på å forsterke en forestilling om at fienden er utspekulert, korrupt og uærlig. Da fienden får skylden for første- og andre verdenskrig, samt forskjellige blodige revolusjoner, vil det være mulig å hevde at retorikken i charteret bruker stereotypiske karakteristikk av fienden. Beskrivelsene kan tolkes som at Israel er en hensynsløs intrigemaker som stikker kjepper i hjulene til sine fiender. Stereotypien som en krigshisser kan være en forståelse av charterets fremstilling av fienden. Noe som igjen kan skape et bilde av en fiende som ikke skyr noen midler for å oppnå et utfall i sin favør. Retorikk som peker på at fienden er en krigshisser kommer til syne i artikkel trettito;

It joins its efforts to all those who are active on the Palestinian scene, but more steps need to be taken by the Arab and Islamic peoples and Islamic associations throughout the Arab and Islamic world in order to make possible the next round with the Jews, the merchants of war (Hamas Charter, Artikkel 32).

Stereotypien om at jødene er krigshissere kan synes å være en forestilling om at alt fienden gjør er å provosere frem krig og elendighet. Fiendens handlinger er i følge charteret gjennomsyret av korrupsjon og konspirasjoner.

I tillegg til eksemplene ovenfor, bruker forfatterne av dokumentet beskrivelser fra Koranen for å tydeliggjøre hva Islam mener om korrupsjon: ”As often as they light a fire for war, Allah extinguishes it. Their efforts are for corruption in the land and Allah loves not corrupters”

(Hamas Charter, Artikkel 22, Sure 5:64). Med referanser fra Koranen kan det syntes at charteret forsterker den stereotype beskrivelsen av fienden med det som kan forstås som ufeilbare ord. Charteret er svært generaliserende i sine oppfatninger av fienden, og kan derfor ses i lys av Spillmann' teori om stereotypier.

Hamas' retorikk peker videre på at fienden er grådig. "The greedy have coveted Palestine more than once and they raided it with armies in order to fulfill their covetousness" (Hamas Charter, Artikkel 34). Stereotypien om at jøder er grådige kan forstås ut fra konfliktens kjerne, nemlig hvem som har krav på landområdet Palestina. Forestillingen om at fienden er begjærlig og grådig kan belyses gjennom henvisningene til Sions vises protokoller i artikkel trettito. Artikkelen beskriver hvordan fienden forsøker å isolere det palestinske folk. Hamas' oppfatning av at fienden som en grådig menneskegruppe tar utgangspunkt i hva organisasjonen hevder er en begjærlig ekspansjon; "For Zionist scheming has no end, and after Palestine they will covet expansion from the Nile to the Euphrates" (Hamas Charter, Artikkel 32). Retorikken tyder på at fienden vil gjøre krav på flere områder som ikke er deres. Derfor beskrives sionistene (les: fienden) som grådige mennesker som bare vil ha mer land.

Det kan være interessant å se på hvordan de to artiklene omtaler fienden ut fra det som kan tolkes som stereotypier. I utdraget ovenfor blir sionistene tildelt rollen som grådige og begjærlige, mens artikkel trettifire kun refererer til "de grådige". Retorikken kan tyde på en noe uklar forståelse av hvem som er fienden. Er det snakk om grådige jøder, sionister eller israelere? En oppfatning kan være at Hamas' fiendebilde ikke begrenser seg til kun sionistene, men at "de grådige" er fienden. Hamas tildeler ikke jødene eller Israel den karakteristiske egenskapen som grådig, men sionistene. Det kan være nærliggende å tro at Hamas har en felles oppfatning av jøder, Israel og sionister som grådige. "The greedy" kan tolkes som en generaliserende forestilling om at alle som tilhører fiendens gruppe automatisk blir oppfattet som grådige. Begrepene jøde og sionist blir brukt om hverandre, og betegner et manglende skille, eller sammenblanding mellom de to.

En annen tilnærming til stereotypien om at fienden er grådig finner man i artikkel femten; "In order to face the usurpation of Palestine by the Jews, we have no escape from raising the banner of Jihad" (Hamas Charter, Artikkel 15). Artikkelen hevder at fienden har tilranet seg Palestina. Retorikken kan tolkes som at fienden har plyndret og ranet til seg noe som tilhører Hamas og palestinerne. Derfor vil det være mulig å hevde at Hamas bruker stereotypier.

Årsaken til dette er fordi Hamas taler om "the jews" i flertall. Det ville kanskje ikke vært snakk stereotypiske beskrivelser dersom charteret hadde referert til staten Israel som ranere, men bruken av "jøder" kan skape en form for antisemittisk forståelse om at alle jøder er grådige ranere som bare vil plyndre til seg mer land. Det vil likevel være naturlig å anta at Hamas bruker ulike navn på fienden, og at det hovedsakelig er snakk om israelske jøder. Poenget er ikke at slike beskrivelser på noen måte er legitimt, men at fiendebildet Hamas har ovenfor Israel og jødene må forstås som et ledd i deres intense landkonflikt med fienden.

I tillegg til at charteret fremstiller fienden som utspekulerte, korruperte og grådige, finnes det flere beskrivelser av fienden som kan falle under kategorien stereotyper. Israel blir blant annet identifisert med ondskap, som jeg også har vist tidligere. En slik forestilling kommer til syne gjennom charterets syn på fienden. "The state of truth has disappeared and was replaced by the state of evil". Retorikken kan synes å bygge opp under "oss og dem" –stereotyper, hvor fienden anses for å være en ond gruppe mennesker. I dette segmentet bruker Hamas en retorikk som retter seg mot Israel, selv om det kan tolkes på ulike måter. Det kan også tydes på en måte som at "the state of evil" innbefatter seg med en forestilling om at alt som tilhører Israel er ondskap. Charteret ser ut til å bruke beskrivelser som "a vicious, Nazi-like enemy" for å forsterke det stereotypiske fiendebildet ovenfor Israel. I flere tilfeller blir fienden referert til som nazistiske jøder og blir holdt ansvarlige for ydmykelsene som Hamas og palestinerne blir utsatt for.

The Nazism of the Jews does not skip women and children, it scares everyone. They make war against people's livelihood, plunder their moneys and threaten their honor. In their horrible actions they mistreat people like the most horrendous war criminals (Hamas Charter, Artikkel 20).

Fremstillingene i artikkel tjue kan karakteriseres ut fra ulike stereotypiske beskrivelser. Retorikken preges av skildringer om at fienden forferder, plyndrer, krenker og mishandler palestinerne. Uttrykkene charteret bruker sammenfattes på mange måter under det som kan tolkes som den mest kraftfulle beskrivelsen, nemlig "nazism". At fienden skremmer, plyndrer, krenker og mishandler kan tolkes som underkategorier for hva de "nazistiske jødene" foretar seg. Sammenligningen med nazismen blir på mange måter så overordnet, da det er liten tvil om hvilke handlinger nazismen har påført verden. Det artikkelen innledes på en slik måte gjør at automatisk får assosiasjoner til frykt, mishandling og krenkelse. Derfor vil den

stereotypiske beskrivelsen om "The Nazism of the Jews" virke mest fremtredende i charterets artikkel tjue.

Negative beskrivelser av fienden har nok i de fleste kriger og konflikter vært nokså vanlig opp i gjennom historien. For noen vil det nok ikke være sjokkerende at charterets retorikk har en slags forhåndsbestemt innstilling ovenfor fienden, der beskrivelsene vil kunne falle under kategorien antisemittisme, eller antijødisk propaganda. Det kan likevel bli noe problematisk å tolke retorikken i en slik retning, nettopp fordi Hamas befinner seg i konstant krig med Israel. Beskrivelsene kan på ingen måter forsvares, men må forstås i lys av at palestinerne føler seg undertrykt og fratatt land av fienden. Hamas' syn på Israel baserer seg på en oppfatning om at fienden har okkupert et område som skal tilhøre islam. De stereotypiske forestillingene charteret har ovenfor Israel kan til tider oppfattes som en forenklet og generaliserende forståelse av fienden. En slags forutinntatt erkjennelse av fienden som noe homogent. Slike forestillinger skaper ofte stereotypier – "de andre" blir stemplet som noe negativt ut i fra en forenklet forestilling om hvordan en bestemt gruppe mennesker er.

Når det gjelder de-individualisering så gir ikke charteret belegg for videre tolkning av medlemmenes gruppeidentitet. Kort fortalt handler de-individualisering om at individer og enkeltpersoner får en felles identitet når man tilhører en gruppe. Noe som kan føre til at man handler på en annen måte enn man ville ha gjort dersom man var alene (Piotrowski 2010:526). Forfatterne av charteret beskriver organisasjonen Hamas ut fra deres ideologiske, historiske, religiøse og politiske perspektiv, og det kan forstås som en plikt for alle medlemmer å utføre kamp mot fienden. Det er helt klart beskrivelser i dokumentet som tilsier at Hamas har en sterk gruppeidentitet, dersom man tar utgangspunkt i at medlemmene står inne for charterets karakter. Charteret gir ikke grunnlag for videre analyse av Spillmann's kategori om de-individualisering, nettopp fordi jeg ikke har oppdaget funn som peker på at enkeltpersoner og individer har endret sitt adferdsmønster etter å ha blitt medlem av Hamas.

6.2.5 Nullsum-tenkning

Spillmanns kategori om nullsum-tenkning handler om at alt som gagnar fienden skader oss og visa versa. Altså, alt som gagnar Israel skader Hamas og alt som skader Hamas gagnar Israel.

Den mest opplagte illustrasjonen på et slikt aspekt ved fiendebildet er sionismens innmarsj i landområdet som charteret hevder tilhører islam. Charteret bruker begrepet *waqf* om Palestina og argumenterer for at området er en islamsk eiendel. Beskrivelsene kan se ut til å ha

likhetstrekk med den jødiske religionens forestilling om *The promised land*. I dette segmentet blir Palestina tildelt rollen som et landområde som tilhører muslimer.

The Islamic Resistance Movement believes that the land of Palestine has been an Islamic Waqf throughout the generations and until the Day of Resurrection, no one can renounce it or part of it, or abandon it or part of it (Hamas Charter, Artikkel 11).

Hamas legger ikke skjul på at sionismen inntog var et stort nederlag, spesielt med tanke på at Palestina regnes som en islamsk *waqf*. ”The Zionist invasion is a mischievous one” (Hamas Charter, Artikkel 28). Invasjonen som charteret referer til kan tolkes som tilstrømmingen av jøder på starten av 1900-tallet, opprettelsen av staten Israel i 1948, og videre ekspansjon i frigjøringskrigen og seksdagerskrigen. Disse hendelsene har vært med på å gjøre Israel til Hamas’ erkefiende.

Immigrasjonen og erobringene kan fra et palestinsk perspektiv tolkes ut i fra kategorien om nullsum-tenkning. Det vil være nokså opplagt at disse hendelsene har gagnet Israel og deres folk. Har disse episodene gjort Hamas sårbare eller skadelidende? Retorikken i charteret kan oppfattes slik. Da Palestina er en *waqf* som har tilhørt islam og muslimer gjennom generasjoner, vil det være naturlig å hevde at palestinernes nasjonale identitet også ligger der. Spesielt med tanke på at charteret påpeker at nasjonalisme er det samme som religiøs tro. “ Hamas regards Nationalism (Wataniyya) as part and parcel of the religious faith” (Hamas Charter, Artikkel 12). Retorikken kan tyde på at Palestina er deres identitet, nasjonalisme og en del av deres religiøse forestilling. Noe som også kommer frem i artikkel tjuesyv: “ Palestine is part of our religion, and anyone who neglects his religion is bound to lose” (Hamas Charter, Artikkel 27). Det kan se ut til at charteret refererer til Palestina og islam som to likestilte parter, og at Palestina først og fremst bør defineres av islamsk *shari’a*.

This is the status [of the land] in Islamic Shari’a, and it is similar to all lands conquered by Islam by force, and made thereby Waqf lands upon their conquest, for all generations of Muslims until the Day of Resurrection (Hamas Charter, Artikkel 11).

Mye kan derfor tyde på at fiendens statsopprettelse og senere ekspansjon har gagnet Israel og dermed skadet Hamas. Retorikken legger ikke skjul på hvilken status landområdet har. Det presiseres ikke hva Palestina innebefatter rent geografisk, men med charterets mål om å tilintetgjøre Israel så vil det være mulig å anta at det er snakk om hele området vest for

Jordan. Israel' tilstedeværelse i Palestina kan i følge charteret forstås som et nederlag for Hamas.

Kategorien om nullsum-tenkning tolkes ikke bare ut i fra fiendens etablering og senere invasjon, men også det faktum at landet som regnes som hellig av Hamas har blitt befestet av ondskap fra den vantro fienden. Charteret beskriver også at invasjonen og fienden har skadet palestinerne på en måte som ikke kan rettferdiggjøres. Utdraget nedenfor bygger opp under forståelsen om at invasjonen har gjort palestinerne og Hamas skadelidende;

Our enemy pursues the style of collective punishment of usurping people's countries and properties, of pursuing them into their exiles and places of assembly. It has resorted to breaking bones, opening fire on women and children and the old, with or without reason, and to setting up detention camps where thousands upon thousands are interned in inhuman conditions (Hamas Charter, Artikkel 20).

Retorikken skildrer Hamas' oppfatning av fiendens ødeleggelser. Beskrivelsene uttrykker at fiendens okkupasjon av den palestinske *waqf* har skadet innbyggerne i form av undertrykkelse og inhumane forhold. En oppfatning av denne type retorikk kan tolkes som at fienden har skadet palestinerne livskvalitet. Akkurat hvordan man kan hevde at en slik situasjon har gagnet fienden vil vanskelig la seg forklare, da man kan si at ingen mennesker fortjener en slik behandling som charteret beskriver at fienden har påført dem. I lesningen av dokumentet kommer det frem at fienden identifiseres med ondskap, og at alle handlinger som fienden utfører er galt og med farlige hensikter. I tråd med dette vil det være mulig å hevde at charteret mener at fienden har dratt nytte av en slik situasjon. Man kan også snu kategorien opp ned å si at alt som skader Hamas, gagnar Israel. Hamas' argumentasjon om at fienden har utslettet det islamske kalifatet og har som mål om å tilintetgjøre Islam, kan tyde på at den inhumane behandlingen av palestinerne har gagnet Israel fordi de har svekket Hamas og den islamske *waqf*.

En annen tolkning av nullsum-tenkning kan utdypes gjennom hvordan fienden har brukt sin materielle rikdom og internasjonale interesser for å skade Hamas og deres folk. Retorikken kan forstås som at fienden helt bevisst har utøvd sin innflytelse på det internasjonale samfunn gjennom deres korrupte handlinger. En slik forestilling kommer til syne i artikkel tjue: "They also used the money to take over control of the Imperialist states and made them colonize many countries in order to exploit the wealth of those countries and spread their

corruption therein” (Hamas Charter, Artikkel 22). Disse beskrivelsene sammen med skildringene om at det ikke har vært en krig uten at fienden har hatt en finger med i spillet, kan tyde på at charteret mener at Israel har brukt sin kraft for å gagne seg selv. Det står ikke eksplisitt i dokumentet at disse hendelsene har gagnet Israel og skadet Hamas. Men det er likevel klare funn som kan tolkes i en slik retning; “they stood behind World War I, so as to wipe out the Islamic Caliphate” (Ibid). Dersom man tar utgangspunkt i at hendelsene som blir presentert i dokumentet gagner Israel, så kan artikkelen tolkes som at Hamas har tatt skade av at det islamske kalifatets ødeleggelse. Da Hamas ønsker opprettelse av et islamsk samfunn, og fienden tideligere har ødelagt dette ved å stå bak 1. verdenskrig, så kan mye tyde på at fiendens vinning har skadet Hamas.

7.0 Oppsummering og konklusjon

I denne avhandlingen har jeg studert den politiske islamistbevegelsen Hamas og deres fiendebilde ovenfor Israel. I prosessen har det vært nødvendig med en grundig gjennomgang av Hamas' historiske riss. Deres historiske tilknytning til Det Muslimske Brorskap i Egypt har vært en viktig forutsetning for å forstå bakgrunnen for fiendebildet i sin helhet, og Hamas' ideologiske forankring. Når det gjelder konflikten mellom palestinere og israelere har denne blitt beskrevet gjennom en kronologisk fremstilling av sentrale og historiske hendelser.

Det analytiske blikket på Hamas' charter har blitt systematisert ut fra det Spillmann og Spillmann fem kjennetegn ved klassiske fiendebilder. I analysen har jeg brukt kategoriene *negativ forventning*, *identifiseres med ondskap*, *mangel på empati*, *stereotypier* og *de-individualisering* og *nullsum-tenkning*. Kategorien om *gi fienden skylden* har bevisst blitt utelatt. Analysen har fungert som en drøfting hvor jeg har diskutert trekk ved charterets retorikk og plassert funnene inn i rammen av de teoretiske kategoriene. Som bakgrunn for analysen valgte jeg å gjøre rede for antisemittisme, konspirasjonsteori, Sions vises protokoller, samt å gi en kort oversikt over dokumentets bruk av kildehenvisninger til blant annet Koranen og Hadith-litteraturen.

På grunn av at charteret preges av det som kan tolkes som en sterk demonisering av fienden, har kategoriseringen av de ulike fiendebildene gjort at funnene tidvis har blitt noe overlappende. Det vil si at enkelte momenter i charterets retorikk har blitt diskutert under de ulike kategoriene. Eksempelvis fremstillingen om at fienden er å anse som ondskap.

Beskrivelsen kan plasseres under stereotypier, negativ forventning, mangel på empati, i tillegg til identifisering med ondskap. Dette har gjort at gjentagelse har blitt en utfordring. Denne siden ved teorivalget for analysen har i ettertid vist seg å være noe problematisk nettopp fordi kategoriene til tider har vært noe likeartet. På en annen side så må det presiseres at teorien ikke er tiltenkt fra akademisk hold som et redskap for analyse av dokumenter. Det er heller et bidrag for å forstå fiendebilder som et psykologisk og sosialt fenomen, og for å forklare trekk som kjennetegner utviklingen av fiendskap og fiendebilder. Når det er sagt, er det likevel et spenn mellom kategoriene som har ført til en variasjon i analysen. Det har vært vanskelig å komme forbi det faktum at retoriske trekk har blitt diskutert under ulike kategorier nettopp fordi charterets ordlyd preges av stereotypiske beskrivelser av fienden. Det har likevel gitt meg anledning til å peke på nyanser i analysen av charteret.

Analysen av Hamas og deres ideologiske charter fra 1988 har vist at dokumentet er av en kompleks karakter. Charteret er spekket med det man med en viss legitimitet kan kalle hatefull retorikk og preges av myter og krigserklæringer mot jøder og staten Israel. Allerede i innledningsavsnittet kommer det tydelig frem at det aldri vil bli aktuelt å inngå et kompromiss med Israel. "Israel will rise and will remain erect until Islam eliminates it as it had eliminated its predecessors" (Hamas Charter, første avsnitt).

I Hamas' charter har fienden mange ansikter. Det veksles primært mellom Israel, jødene og sionistene. På grunn av den varierende retoriske bruken av fiendenavn kan charteret fremstå som nokså generaliserende. Det kan synes å være en underforstått forestilling om at det kun er snakk om jøder og sionister i Israel, men dette kommer ikke tydelig frem i dokumentet. I kategorien om *negativ forventning* bruker charterets retorikk Sions vises protokoller som en kilde for å bevise hvordan jødene (les fienden) har utført handlinger med farlige og uærlige hensikter. Mye kan tyde på at legitimiteten til Sions vises protokoller regnes som svært pålitelig, da det ved flere anledninger refereres til skriftet. Charteret gjør rede for at fienden har ervervet en betydelig makt gjennom deres kontroll av internasjonale medier som blant annet kringkastning, presse og media. Den samme referansen brukes for å understreke det faktum at fienden har stått bak den franske- og kommunistiske revolusjonen, første og andre verdenskrig, samt en rekke andre opprør som man hører om her og der. Retorikken som blir presentert peker på at fienden har brukt og benytter seg av utspekulerte metoder og manipulasjoner for å få det slik de vil. Det er flere "bevis" som peker på deres uredelige handlinger. Fienden står blant annet bak etableringen av De Forente Nasjoner, opprettelsen av spionasjelasjer og narkotikasalg for å sabotere for det palestinske folk. Hamas' charter kan se ut til å bygge på en forestilling om at sionistene (les: fienden) forsøker å utvide sitt territorium i Midtøsten. Fiendebildet i kategorien om negativ forventning tyder på at Hamas mener at fienden alltid har en utspekulert baktanke med deres handlinger. Charterets oppfatning av fienden må forstås ut fra forholdet om at Hamas mener at sionistene har tilrøvet seg palestineres land. Charteret bruker en argumentasjon mot fienden som preges av en sterk mistenkeliggjøring og dette kommer klar og tydelig til syne når retorikken hevder at fienden har som mål å utrydde islam. Hovedpoenget i denne kategorien er at fienden ikke skyr noen midler for å få det slik de vil, og at deres mål er å utvide sine grenser og utslette Islam.

Fiendebildet charteret har ovenfor Israel skapes gjennom det som kan tolkes som klassiske anti-jødiske stereotypier. Hamas skildrer seg selv som en modig og heroisk organisasjon som

står i opposisjon til jødernes feighet. Israel, jøder og sionister blir gitt merkelapper som korrupte, pengegriske og utspekulerte mennesker som har en brukt sin innflytelse til å påvirke det meste. Beskrivelsen av at fienden som en krigshisser kommer til syne gjennom at charteret hevder at det ikke har vært en krig uten at jødene har hatt en finger med i spillet.

Stereotypiene skaper en mistenkeliggjøring overfor fienden Israel. Og det forsterkes ytterligere når Hamas ved gjentatte anledninger bruker sammenligningen mellom fienden og nazismen. Parallellen med nazismen fremstår som et forsøk på å umenneskeliggjøre fienden som en slags ondskap som må tilintetgjøres. Noe som er i tråd med Shalev' psykologiske analyse av Hamas' charter. De retoriske beskrivelsene av jødernes nazisme tegner et bilde av en fiende som ikke gjør forskjell på barn, menn, kvinner eller eldre – de skremmer alle. Hamas bruker samtidig en karakteristikk av fienden som noe skittent – noe urent og møkkete som undertrykker og krenker Palestina. Fremstillingen av fienden kan tolkes som at Hamas ønsker å rense landet for urenheter.

”Fienden” uttrykker det motsatte av hva *vi* er, og hva *vi* streber etter. Fienden ønsker å ødelegge *våre* verdier, og de må derfor ødelegges. I analysen har jeg kommet frem til at Hamas' verdier først og fremst springer ut fra en gitt tolkning av islam. Gjennom et slikt verdensbilde bygger retorikken på at Islam er ufeilbar og legger føringer for alle aspekter ved livet. Det at fienden tilhører en annen religion gjør at Hamas anser jødene som vantro og dermed blir det motsatte av dem. ”Only the true faith of Islam can vanquish their false and falsified faith” (Hamas Charter, Artikkel 34). Hamas gjør rede for at Palestina har blitt erstattet med ondskap, og kommer med beskrivelser om at fienden har forpestet det som en gang var et muslimsk land. Det er en gjentakende forståelse i charteret om at Palestina ikke tilhører jødene, og at deres statsopprettelse var et enormt nederlag.

Kanskje det mest interessante funnet i denne kategorien er Hamas' mål. Det ser ut til å være en tredeling mellom frigjøring av Palestina, Islam og utryddelse av fienden. I Hamas' slagord kommer det frem at det endelige målet er Islam – ikke Palestina. Forestillingen om at fienden karakteriseres som ondskap hviler på oppfatningen om at jødene har stjålet landet deres og svekket deres verdier gjennom en sekularisering av Palestina. Islam er målet fordi det er deres rettesnor og den absolutte sannhet. Jødedommen er falsk og er derfor det motsatte av islam. Dette fører til at målet om utryddelse av fienden kan forstås som at Israel må ødelegges fordi de er det motsatte av Hamas. Det kan derfor tolkes som at frigjøringen ikke er det definitive målet, men heller en implementering av islam over hele Palestina. For å oppnå dette målet er

Hamas eneste utvei å ty til jihad – noe som er en plikt for alle muslimer. Omtalen av Israel blir referert til som ”the state of evil” og det brukes beskrivelser av fienden som tyder på at det ikke vil bli varig fred så lenge Israel eksisterer. Charteret bruker eskatologiske og apokalyptiske forestillinger fra Hadith-litteraturen og Koranen for å tydeliggjøre hvordan jødene vil stå overfor en brutal skjebne. Fiendebildet om en ond rival forsterkes ved at Hamas bruker et religiøst språk for å skape et bilde av en dommedag hvor muslimer bekjemper jødene.

Fremstillingen av problemet med fienden Israel kan tolkes som en form for kosmisk krig mellom det gode og det onde – en manifestasjon av et langt større problem, en evig og religiøs konflikt som bare kan ende med et endelig og totalt oppgjør hvor Islam vil bli seiersherre. For Hamas vil det være utenkelig å gå med på fredlige løsninger for å løse konflikten. Palestina er i følge charteret en evig islamsk eiendel, og det vil være utenkelig å forhandle om noe som er så essensielt i deres forståelse av islam. Forestillingen om at Palestina er en islamsk *waqf* kan minne om den jødiske forståelsen om at Israel er ”Det Lovede Land” og at Israel er deres rettmessige plass. Hamas kan se ut til å heve islam og Palestina opp som to bestanddeler som er gjensidig avhengig av hverandre. Retorikken synes å helle mot en retning der Hamas lengter etter å komme tilbake til gullalderen i det muslimske imperiet, og at de er villige til å vente så lenge som det tar å oppnå sine mål. I en slik måloppnåelse er det ikke rom for en jødisk stat – selv om charteret i artikkel trettien hevder at jøder, kristne og muslimer kan leve i full harmoni så lenge de lever i skyggen av islam.

7.1 Konklusjon

For å sammenfatte funnene har jeg kommet frem til at Hamas’ charter bygger på et stereotypisk, så vel som konspiratorisk fiendebilde ovenfor Israel. Charteret kan på mange måter oppfattes som anti-jødisk og antisemittisk på grunn av retorikkens generaliserende holdninger ovenfor fienden. Charteret er pakket inn i et islamistisk og apokalyptisk språk som tar høyde for at det ikke kan bli en fredlig eksistens mellom de to gruppene så lenge staten Israel er til stede i det historiske Palestina.

8.0 Litteraturliste

- Abu-Amr, Ziad (1994): *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim Brotherhood and Islamic Jihad*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press
- Anda, Torleiv (1989): *Intifada – opprør mot Israel*. 1. utgave, Oslo: Universitetsforlaget
- Avner, Falk (2008): *Anti-semitism : A History and Psychoanalysis of Contemporary Hatred*. 1. utgave, Westport: Praeger Publishers
- Baracksky, Daniel (2011): *The Palestine Liberation Organization : Terrorism and Prospects for Peace in the Holy Land*. Santa Barbara: Praeger
- Brustein, William (2003): *Roots of Hate : Anti-semitism in Europe Before the Holocaust*. Cambridge, UK : Cambridge University Press
- Bryman, Alan (2008): *Social Research Methods*. 3. utgave, Oxford: Oxford university press
- Dalland, Olav (2007): *Metode og oppgaveskrivning for studenter*. 4. utgave, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Eidhamar, Levi G. og Rian, Dagfinn (1995): *Jødedommen og Islam*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Fein, Helen (1987): *Explanations of the Origin and Evolution of Antisemitism, The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*. Berlin: Walter de Gruyter
- Grønmo, Sigmund (2011): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. 4. utgave, Bergen:Fagbokforlaget
- Hroub, Khaled (2006): *Hamas : a beginner's guide*. London: Pluto press
- Hughes, Matthew og Johnson, Gaynor (2005): *Fanaticism and Conflict in the Modern Age*. New York : Taylor & Francis e-library
- Jensen, Michael Irving (2009): *The political ideology of Hamas – A grassroots perspective*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd

- Levitt, Matthew (2006): *Hamas. Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*. Harrisonburg: Yale University Press
- Levy, Richard og Lindemann, Albert (2010): *Antisemitism: A History*. New York: Oxford University Press
- Mishal, Shaul og Sela, Avraham (2000): *The Palestinian Hamas. Vision, Violence, and Coexistence*. New York: Columbia University Press
- Olmsted, Kathryn S. (2009): *Real Enemies – Conspiracy Theories and American Democracy, World War I to 9/11*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Opsal, Jan (2005): *Islam : Lydighetens vei*. 2. utgave, Oslo: Universitetsforlaget
- Ottesen, Rune (1994): *Mediestrategier og fiendebilder i internasjonale konflikter: Norske medier i skyggen av Pentagon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Piotrowski, Nanchy (2010): *Salem Health : Psychology & Mental Health*. 1. utgave. California : Salem Press
- Ringdal, Kristen (2001) *Enhet og mangfold – Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*, Bergen: Fagbokforlaget
- Tamimi, Azzam (2007): *Hamas. Unwritten chapters*. London: Hurst & Company
- Thagaard, Tove (2002): *Systematikk og innlevelse - en innføring i kvalitativ metode*. 2. utgave, Bergen: Fagbokforlaget
- Tuastad, Dag Henrik (2014): *Palestinske utfordringer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Internett-kilder

- Adas, Jane (2010, mai-juni): Special Report – Mazin Qumsiyeh on the History and Practice Of Nonviolent Palestinian Resistance. Hentet 9.mai 2015 fra <http://www.wrmea.org/2010-may-june/mazin-qumsiyeh-on-the-history-and-practice-of-nonviolent-palestinian-resistance.html>
- Groth, Bente & Barstad, Hans M. (2014, 24. november) : Oldtidens Palestina. I store norske leksikon. Hentet 4. februar 2015 fra: https://snl.no/Oldtidens_Palestina

Gustavsen, Øyvind (2012, 25. mars): Norsk mediedekning gjør Israel til syndebukk. Hentet 4. april 2015 fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/midtoesten/norsk-mediedekning-gjoer-israel-til-syndebukk/a/10064560/>

Hamas Charter (1988): Hentet 20.januar 2015 fra: <http://www.thejerusalemfund.org/www.thejerusalemfund.org/carryover/documents/charter.html?chocaid=397>

Regular, Arnon (2005, 26 oktober): Hamas' Zahar - More kidnappings if Israel doesn't release prisoners. Hentet 7.mai 2015 fra: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/hamas-zahar-more-kidnappings-if-israel-doesn-t-release-prisoners-1.172536>

Stereotypi: psykologi (2012, 10. februar). I Store norske leksikon. Hentet 14. april 2015 fra <https://snl.no/stereotypi%2Fpsykologi>

Artikler

Knudsen, Are (2004) : *Crecent and Sword: The Hamas Enigma*. Bergen: Chr. Michelsens Institute

Krämer, Gudrun (2006): *Anti-semitism in the Muslim World. A critical review, i Die Welt de Islams*, vol. 46, nr. 3, s. 243-276

Oppenheimer, Louis (2006): *The Development of enemy images: a theoretical Contribution, Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3, 12, 2006, 269-292

Shalev, Idit (2010): *The Role of Islamist Ideology in Shaping Extremism*. New York: Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy

Spillman, Kati, Spillman Kurt R (1991): *On enemy images and conflict escalation*, International Social Science Journal, 1, 43, 1991, 57-76

Zur, Ofer (1991): *The Love of Hating: The Psychology of Enmity. History of European Ideas* 13.(4): 345-69